

УДК: 327

Примљено:
17. 03. 2007.

Прихваћено:
03. 04. 2007.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Број 1/2007.

стр. 105-160

Милош Кнежевић*

ОДОЛЕВАЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

*У поремећају редоследа српских
и европских интеграција*

Резиме

Аутор на почетку истиче разлоге зашто су српски и босански случај и дан-данас толико важни? Неке тих разлога проналази обрасцима додира, трења и сукоба цивилизација које су теоријски уобличио Јован Цвијић и Семјуел Хантингтон. На почетку тумачења аутор уочава да свакој интеграцији претходи извесно стање дезинтегрисаности. Зато се у неколико поглавља обраћа историји Босне и Херцеговине, нарочито разисторијској и посуновраћеној слици улога ослободилаца и ослобођених, која је у виду стереотипа створена у односима Јужних Словена. Следи глава о геополитичким интеграцијама на просторним нивоима европског континента, а потом и преображају Евро-Истока у Нову Европу, у коју би требало да спадају и земље тзв. Западног Балкана. Општи оквир даљих разматрања је југословенски импулс босанских деоба у коме су испољене: апоретика босанско-херцеговачког бића; идеологија босанске државне самосталности, и; фиктивни темељ посебног босанског народа. Потом се скицира судбина српског народа и простора и настанак атипичне српско/црногорске (кон)федерације и босанске (кон)федерације. Затим је приказано оспоравање постјугословенских српских творевина. Напошетку, аутор истиче трајну тројну мањкавост унутарбосанског консензуса и сецесиону

* Милош Кнежевић је научни сарадник Института за политичке студије у Београду и главни уредник часописа *Национални интерес*.

и постсецесиону хришћанизацију, да би у закључку подвукао основне мотиве потребе одолевања Републике Српске притисцима унитаризације у савременом добу.

Кључне речи: Република Српска, специјалне паралелне везе, Република Србија, Босна и Херцеговина, Европска унија, евроинтеграција, Дејтонски споразум

1. Зашто су српски и босански случај и дан-данас толико важни?

Зашто би Ми и оно што је око нас, комплексни простор на коме обитавамо и који вековима запоседамо, још увек били икоме важни?¹ Зар се, уосталом, у ненаклоњеним међународним круговима не говори како смо изгубили сваку важност а да тога нисмо довољно свесни? Да ли је изложена недоумица само реторички трик, или се у замршеним токовима кризе уочава реално опадање регионалне и континенталне важности јужнословенског, српског и босанског проблема? Није ли већ сада, све чешће одрицање важности проблема на Балкану метрополско потцењивање и ниподаштавање локалног живља и његове улоге у савременом свету? Или је, пак, сваког чуда за три дана доста, па се и хегемонијални чинилац нечим или неким бави само дотле док је тај неко или то нешто изистински проблем; као неугодни камичак у ципели, или трн у оку, то јест иритирајућа сметања у успостављању сопствене политичке воље.

Ипак, и поред местимичних знакова просперитета који получају опрезни оптимизам, тешкоће у овдашњем делу европског света још увек нису превладане. У оним елементима кризе за коју српски чинилац сматра да су апсолвирани, међународни чинилац мисли супротно и има сасвим друге геополитичке циљеве и хтења. Тиме криза, заправо, не бива разрешена ни окончана. Одатле се значај овдашње кризе ретроспективно огледа у најмање три уочљива временска стадијума:

1 Текст Милоша Кнежевића под насловом »Одолевање Републике Српске у поремећају редоследа српских и европских интеграција«, поднет је на научном скупу »Европске интеграције и демократски стандарди на простору бивше СФРЈ – Република Српска и српско национално питање«, који је одржан у Бања Луци 23. септембра 2006.

- а) први – који се тицао кризних наговештаја све до прерастања у отворени конфликт;
- б) други – који је био оличен у сецесионом сукобу, етничком и грађанском рату са неизвесним исходом, док се;
- в) трећи стадијум недовршене кризе огледа у постсецесионој, постконфликтној тј. поратној ситуацији која још увек траје лишена своје коначне историјске форме.

Политички значај босанске, као неизоставног дела дуге југословенске и српске кризе, није се испољавао на истоветне начине у њеним различитим временским и просторним стадијумима. Дочим се у најранијим секвенцама настојало на њеном предупредивању, у времену распламсавања босанског сукоба се тежило његовом окончању, док се у мирнодопском времену после завршетка ратног сукоба са разних страна настоји на консолидацији прилика и успостављању трајно стабилног политичког и економског стања. Наведене су, дабоме, позитивне а не негативне тежње актера, којима су насупрот стајали деструктивни пориви: а) отпочињања сукоба по сваку цену; б) победе у отвореном сукобу на сваки начин, и; в) мирнодопског конфигурирања властитих националних и државних интереса, мимо и поврх воље супротне стране.

У том смислу, актери прва два стадијума босанске кризе су били уједно и стране у сукобу, тј. завађени противници, или, неувијено речено – непријатељи који су се по завршетку рата преобразили у контролисане политичке ривале. Образац њиховог сукоба у свим стадијумима кризе, међутим, превазилазио је њихове искључиве интересе, било да су они били самостални или комплементарни и солидарни са страним умешачима и помагачима. Одатле је босански сукоб у времену одвијања имао јасна геополитичка обележја, која је у виду наметања а онда и надмоћног успостављања геополитичке равнотеже задржао и у мирнодопском периоду све до данас.²

Република Српска је суштински и животно важна политичка творевина за Србе и све народе који у њој живе. То се не може одрећи! Географски простор Босне и Херцеговине

2 Степић Миломир, *Српско питање - геополитичко питање*, глава »Босна и Херцеговина – испит нове политичке географије и геополитике Балкана«, стр. 42-51, Јантар група, Београд, 2004.

(скраћено БиХ) је у деловима и у целини, у националном и државном погледу за српски народ био и остао историјски приоритет.³ Никада се Срби нису одрицали дела свог народа у БиХ, нити су по сваку цену преферирали Европу Запада, у неком од њених променљивих историјских ликова, нарочито не онда када им се Европа нападно указивала кроз Аустроугарску или Немачку.

Босна и Херцеговина је, такође, за обе Европе - Европу у институционалним и територијалним оквирима Уније, и Европу изван територијалних и институционалних оквира Уније - била и остала парадигматично и, могло би се рећи, неуралгично важна. У босанском проблему се, наиме, не преламају само за Европу безначајне прзначаве супротности јужнословенског живља, него и крупније и снажније противречности чије порекло и домашаји сежу далеко изван граница Старог континента. Тзв. босански проблем је по визурама геополитичке игре у много чему превазишао снагу, могућности и увиде локалних актера, дотичући се стратешких и тактичких интереса регионалних и глобалних »играча«. Тако се босанско питање и у овом часу указује двоструко: као првенствено питање самих становника свих ентитетских делова БиХ, али и као поопштено питање заинтересованих монитора, визитатора, интервенциониста, арбитра, протектора, контролора, изасланика...

Одатле реална и имагинарна природа БиХ наводи ону прву Европу, Европу Уније на мултистичку ауторефлексију, јер се по аналогији тиче и њеног сопственог композитног, вишедржавног, вишенационалног и вишеверског устројства.

Шта је то, онда, у босанском »клубку« толико замршено и утегнуто да не може да буде одмршено, чак ни дуго после завршетка југословенских сецесионих сукоба 1995. године? Очигледно је и већ речено да у проблематичном и дипломатичном случају некадашње југословенске републике БиХ делују извесни фактори који превазилазе пуку физичку и политичку географију, али и демографију фамозне »леопардове коже« одране на неафрички начин са тог дела балканског ма-

3 Цвијић Јован, »Значај Босне и Херцеговине за српски народ«, »Анексија Босне и Херцеговине и српско питање«, стр. 214-216, *Говори чланци*, књига прва, Напредак, Београд, 1921.

крорегиона.⁴ Статистичкој демографији је, наиме, потребно додати културалну анализу помоћу које је могуће створити прецизнију слику разлика и сличност локалног јужнословенског живља.

2. Образац додира и трења цивилизација

Босна и Херцеговина је разнолика и мешовита земља у којој обитава више истородних, свакако сличних а ипак различитих народа. Колико год ова много пута понављана констатација изгледала позната, једноставна и саморазумљива, њен стварни садржај се често намерно превиђа. Обратимо ли се Цвијићевом уочавању »психичких типова«, »културних појасева« и зона утицаја на Балкану уопште, а посебно на просторима Јужних Словена, лако ћемо уочити да се управо у географски дефинисаној БиХ, више него ма где другде на околним подручјима, преплићу али и сучељавају најснажнији историјски, културни и цивилизацијски чиниоци.⁵ Са српске етнонационалне, верско-црквене и културне тачке гледишта, управо је Босна и Херцеговина простор најгушћег преплета са другим јужнословенским етносима. Историјска чињеница етнонационалне контактности и прожетости постаће прворазредни фактор у разбираспадној босанској фази докрајчења друге Југославије. Различити колективни менталитети, психички типови, традиције, културе и цивилизацијски наноси у расапном мултикултурном галиматијасу претвориће се у чиниоце интензивирања сукоба.⁶

Композитни, механички и у много чему хибридни карактер босанског географског подручја одувек је доводио у питање њену јединственост. На нивоу читаве Босне и Хер-

4 О динамичним процесима у развоју босанскохерцеговачког становништва, видети: Спасовски Милена, »Основне одлике демографског развитака Босне и Херцеговине од 1918. до 1991. године«, стр. 225-245, зборник *Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена*, Историјски институт САНУ – Православна реч, Нови Сад, Београд, 1995.

5 О томе: Цвијић Јован, Андрић Иво, *О балканским психичким типовима*, Јован Цвијић, део, »Психичке особине Јужних Словена«, главе »Босански варијетет« и »Мухамеданска група«, стр. 55-63, Просвета, Београд, 1988.

6 Степић Миломир, *Српско питање - геополитичко питање*, глава »Променљивост геополитичких детерминанти положаја српских земаља«, стр. 143-175, посебно поглавље »Културно-цивилизацијске детерминанте у балканском пост-идеолошком вакууму«, стр. 151-156, Јантар група, Београд, 2004.

цеговине никада није било неопходне једноставности која би обезбедила довољну јединственост. Политичка онтологија БиХ - ако је уопште има - уобличавала се ерозивним дејством спољашњих сила, углавном наизменичним империјалним акцијама, кроз наметнуте геополитичке процесе и изнуђена стања, а не самобитно, бар не у јединственим обрисима хомогене земље. У модерном добу БиХ се испољавала кроз експлоатацију и доминацију великих сила, као периферни и гранични појас, пре као административно ограничена територија, него као самосвојан изнутра етнонационално генерисан простор.

У том смислу, артифицијелни историјски карактер БиХ упућује савремену Европу Уније на дубље пропитивање компромисних и консензуалних темеља властитог супердржавног и трансдржавног унионистичког пројекта. Тим више, што се у Европи Уније претпоставља извесна идентитетна хомогеност европске културе и цивилизације. У случају Босне поменута хипотеза европске културне хомогености се очигледно губи - или је никада и није било - па се Европа Уније суочава са локалном применом парадигми хетерогености, несклада и сукоба културних и цивилизацијских модела.

Ипак, потребно је подсетити да су коегзистирајући »културни појасеви« у формули филозофије културе и живота чувеног српског и европског антропогеографа Јована Цвијића више деценија претходили парадигми »сукоба цивилизација« савременог америчког геостратега Семјуела Хантингтона. Довођењем у везу та два мултикултурна обрасца лако се уочава њихова интернационална просторно/временска, те геополитичка и демополитичка различитост. И један други аутор указују на пресудну важност етнонационалних, културних и цивилизацијских разлика на географски ограниченом простору. Али, док Јован Цвијић, на основу географског детерминизма, на почетку двадесетог века примат у тумачењу даје регионалном сапостојању народа на основу сличности у разликама, Семјуел Хантингтон на крају истог века појачава глобалне разлике до немогућности сапостојања супротстављених религија и цивилизација. Цвијић гради »балканске психичке типове« на основу културног израстања из сличних а опет варијететних географских ареала, док

Хантингтон указује на културну дисхармонију и сукоб цивилизација сазданих на непомирљивим религиозно-црквеним основама.⁷

Јован Цвијић је предложао разазнавања и разумевања културних појасева начинио у времену пред стварање велике јужнословенске државе, најпре и највише због тога да би њен настанак поткрепио и подржао научним аргументима. С друге стране, Семјуел Хантингтон је образац судара и сукоба цивилизација лансирао на исцрпљујућем крају полувековног хладног рата као прогностички надоместак будућих глобалних усијања и регионалних и локалних конфликта широм света. Не само на примеру БиХ, југословенски оријентисани и ангажовани српски научник Цвијић, залагао се за јужнословенски саживот у заједничкој држави која је у његовом времену створена, да би у нашем времену била тако немилосрдно разбијена и распала се.

С друге стране, Хантингтон, и сам заинтересовани сведок разбираспада друге Југославије, као новомиленијумски врач-тумач наглог завршетка Хладног рата и структурног урушавања комунистичког Евроистока, уобличио је атрактивну парадигму сукоба цивилизација чији је минијатурни и карактеристични узорак сагледао управо на примеру ратног растројства БиХ. Са Хантингтоновом парадигмом сукоба цивилизација нису, међутим, сагласни сви тумачи босанске кризе, нарочито не они из бошњачких редова.⁸

Очигледно да се на географском простору БиХ у последњој деценији прошлог века десило нешто што није било само судбински детерминисано одиозном природом оријенталног наслеђа »тамног вилајета«, него и бројним чиниоцима трајнијег, снажнијег и дубљег дејства. Свестан те чињенице, британски историчар Ерик Хобсбаум је, на пример, запазио:

7 Хантингтон Семјуел, Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка, део »Сукоби цивилизација«, стр. 203-335, ЦИД, Подгорица - Романов, Бања Лука, 2000.

8 Бошњачки аналитичар политиколог Есад Згодић, на пример, не сматра да се босански сукоб може разумети кроз призму Хантингтоновог сукоба цивилизација. О томе: Згодић Есад, *Политика фантазија, О рату против Босне и Херцеговине*, део »Типичне школе фантазија«, глава »То је био рат између цивилизација«, стр. 35-40, Институт за истраживање злочина против човечности и међународног права, Сарајево, 2005.

»Владање Босном и Херцеговином није било проблем за Хабзбуршко царство, али су почетком деведесетих година војни саветници саветовали све владе да би пацификација те несрећне ратом раскомадане земље изискивала присуство, на неограничени период, стотина хиљада војника, то јест мобилизацију која се може поредити са мобилизацијом за велики рат.«⁹

3. Дезинтеграција претходи интеграцији

Свака интеграција делова (елемената или компоненти) у неку већу и надмоћнију структуру, која се врши политичким средствима и тежи стварању политичких облика, претпоставља надилажење супротних стања неинтегрисаности или процеса дезинтеграције. Оно што никада није било интегрисано интегрише се у нову творевину, док се оно што је некада припадало истој или сличној структури, обнавља тј. реинтегрише. У политичкој и историјској сфери не постоји апсолутна интеграција, нити тотално интегрисане структуре. Процеси интеграције и дезинтеграције су увек релативни, јер политика оперише и испољава се кроз историјске топове, релације и релативизам.

Када је реч о конкретној историји у њој се, такође, у просторној и временској димензији могу опазити интегративни и дезинтегративни токови. Балкан је у том смислу изузетно занимљиво подручје на коме су се веома често смењивале деструктивне и конструктивне историјске фазе. Када је реч о новијем времену, на делу је било преобликовање јужнословенског простора на Балкану. Пре прве јужнословенске интеграције на почетку двадесетог века Јужни Словени су били интегрисани у две велике и снажне империје. Та условно схваћена интеграција, била је екстерна и механичка, наметнута и недобровољна тј. окупаторска. Но, и поред многовековне подређености, јужнословенски простори су имали историјски, етнички и верски препознатљив карактер. С извесним изузецима, и поред великих искушења, Јужни Словени нису апсорбовани нити асимиловани у друге етницитете. С друге стране, као рубна и од метрополских средишта удаљена сло-

9 Хобсбаум Ерик, *Доба екстрема*, Историја кратког двадесетог века 1914-1991, глава »Према миленијуму«, стр. 422, Дерета, Београд, 2002.

венска подручја, она су представљала империјалну периферију – војне границе, крајишта и крајине. Ослобођење Јужних Словена је историјски догађај који је исходило у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевини Југославији коју су осмислиле победничке силе Антанте, а уз огромне жртве извела и оживотворила Србија. Краљевина Србија је себе у целости уградила у нову југословенску државу, свесно се одрекавши своје конститутивне и конституционалне националне самосталности.

Током скоро четири деценије, пре ослобођења новембра и децембра 1918, на територији Босне и Херцеговине је спровођен аустроугарски окупаторски и анексиони, мултикултурни и мултиконфесионални експеримент. Средишњи генератор политкултурализације и »цивилизовања« потицао је од Аустроугарске као репрезента германске Средње Европе и Европе у ширем смислу. Аустроугарска је Босни на Балкану, заправо, желела да надода средњеевропску културну глазуру и аустроугарски правни и државни карактер. Аустрија је културализовала месни јужнословенски живаљ тако што га је подложила механизмима модернизације и организованијег управљања, на основу прокламованих вредности закона и правне државе. Суштински, модернизација је ипак била само модерна експлоатација ресурса и управљачка доминација над локалним становништвом. У ствари, Аустроугарска је била заинтересована за властиту југоисточну величину и додатни сировински потенцијал.¹⁰

С друге стране, затечена мултиконфесионалност јужнословенског живља је претпостављала непажљиво бечко свођење на заједнички именитељ денационализованих вера, тј. источног и западног вида хришћанства и ислама, без изражених националних српских и хрватских префикса. Од тада и одатле потиче тадашња политичка производња именске фикције Бошњака, али и православаца и католика, без српских и хрватских својстава. Аустроугарска је употребила географију као трошни темељ нове нације, претворивши административним поступцима етнонационално разнолики живаљ Босне и Херцеговине у Бошњаке.

10 Терзић Славенко, »Пројект »Аустроугарског 'Балкана' у Босни и Херцеговини«, стр. 407-425, зборник *Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена*, Историјски институт САНУ – Православна реч, Нови Сад, Биоград, 1995.

Јужни Словени су се на крају Првог светског рата - уз пресудну помоћ Србије - најзад одвојили од империја. Са становишта Беча и Истанбула они су били само побуњеници и сепаратисти у Аустрији и Турској. Са унутрашњег јужно-словенског становишта Јужни Словени су тежили самоослобађању, а империје су сматрале тлачитељима и израбљивачима, нескривеним осујећивачима властитог националног развоја и државне изградње.

У првим деценијама прошлог века на Балкану једна Империја је репрезентовала Европу, а друга Империја Азију и Оријент. Империје су јужнословенско тј. српско самоослобађање, савременим речима исказано, тумачиле као изазивање нереди, побуне и тероризам, у сваком случају ремећење равнотеже и мира у региону.

Србија и Срби су једини међу Јужним Словенима стекли реални привредни и војни потенцијал да ослободе себе и друге. Други нису успели да стекну потребне историјске потенцијале самоослобођења, те су у условима балканских и светског рата били ослобођени. Очигледна је разлика у поступцима и ставовима током стварања Југославије. Нису сви Јужни Словени на истоветан начин доживели настанак заједничке државе. Док су Срби инсистирали на њеном ослободилачком, тј. еманципаторском карактеру, незадовољне политичке фракције локалних јужнословенских елита су тврдиле да је новонастала јужнословенска држава континуална чињеница доминације и промена облика ропства.

Стари сепаратисти од Аустрије и Турске су и у новој држави пронашли довољне мотиве за обнову својих одвајачких тежњи. За њих је заједничка држава Југославија била препрека у наумима потпуног ослобађања, тј. стварања властитих етнонационалних држава. Они су били против унитарне форме мултинационалне и мултиконфесионалне државе, јер су у њој видели мини-империјалну утвару, наследницу Аустрије и Турске. Хтели су, у ствари, или кон/федерално уређење уместо унитарне краљевине, или сопствене националне државе.

С друге стране, Србија се нашла у бизарној ситуацији да преузме улогу интегратора и хомогенизатора у композитној држави у којој ни у једном часу нису биле угашене центрипеталне и адхезионе, заправо јаке сепаратне тенденције. Тако су јужнословенски екстремисти и национални фунда-

менталисти Србе и Србију жигосали као нове поробљиваче, а Југославију као »тамницу народа«.

Југославија је од почетка своје државности од незадовољника проказивана као вештачка политичка и геополитичка творевина. Вишедеценијски развој догађаја у временском оквиру двадесетог века ће показати да ослобођење није било једнозначано схватано, те да је игри било неколико врста »ослобођења«, тј. »слободе од« и »слободе за«. У историјској збирци се препознају: 1) ослобађање Јужних Словена од Аустроугарске; 2) ослобађање Јужних Словена од Турске; 3) ослобађање југословенских народа од Немачке, Италије, Мађарске, Бугарске; 4) »ослобађање« југословенских народа од Југославије као Србије; 5) »ослобађање« Црне Горе од Србије; 6) »ослобађање« Косова и Метохије у облику албанизоване *Republica Kosova* од Србије, и напослетку; 7) »ослобађање« БиХ од Републике Српске!?

На основу предоченог, а нарочито на основу стављених знакова навода који у извесним историјским случајевима омеђавају битан појам ослобађања, можемо се запитати која је и каква та слобода, слобода од кога и коме? На то питање још увек нема јасних и општеприхваћених одговора!

4. Разисторијско посуновраћење ослободилаца и ослобођених

Крај прошлог века ће показати да је ослобађање или »ослобађање« - није свеједно - јужнословенских народа у политичким и научним елитама тих народа највише тумачено као »ослобађање од Југославије«, првенствено схваћене као Србије. Другачије речено, ослобађање су југословенски сецесионисти тумачили као слободу од Србије која изнутра и споља оваплоћује и симболизује заједничку државу Југославију. Гледајући Србију политократије југословенских република су у њој препознавале недотучену и још увек живу Југославију.

Срби су се, дакле, у умовима лидера других јужнословенских народа нашли у доминантној улози господара и поробљивача. У равни социјалне и етнопсихологије такав доживљај је настајао из бар три разлога: 1) била је реч о најснажнијем јужнословенском народу који је, како је поменуто, у завршници Првог светског рата ослободио друге Јужне Словене

и властитим снагама створио заједничку државу; 2) радило се о најбројнијем народу који је дао највеће жртве и претрпео највеће демографске губитке у двадесетом веку;¹¹ 3) реч је о народу који је био најраспрострањенији и најпрожетији јужнословенски народ на простору некадашње Југославије.

Са тих топоса политичког неразумевања, оспоравања и неприхватања српске улоге у стварању и одржању Југославије потекла је тешка историјска и морална перверзија. Доброхотни и доброћудни ослободилац је доживљаван као злонамерни и злоћудни поробљивач; каква-таква политичка заједница, односно заједничка држава као новоизграђена тамница; док је властито сепаратно хтење разбијања политичке заједнице претварано у колективно право уперено против права на заједницу са другима. Укратко, из незадовољства заједничком државом легитимизовано је и легализовано право на сецесију.¹²

Идеолошка перверзија се, такође, огледала у тврдњи да је уместо прохујалих империја Србија преузела доминантну и хегемону, у ствари, унутрашњу империјалну улогу. Тако је рођена пропагандна бајка о великосрпском хегемонизму и империјализму. Незадовољници са поражених страна су без премишљања спољашњу тлаку К и К монархије и отоманске Турске, преобразили у озлојеђену психозу унутрашње подређености. Традиционални слободари Срби су преиначени у мрске поробљиваче и некултурне и примитивне индивиде, а до тада скрушени јужнословенски полусубјекти, у вајне слободаре. Стереотипна слика која је тада створена била је колико лажна толико и опасна, нарочито поновном употребом у неким каснијим временима.

Велика историјска перверзија, заиста! На крају двадесетог века иронијом историјске судбине, Србија и српски народ на свим историјским просторима на којима су обитавали вековима и миленијумима, обрели су се у посуновраћеној и понижавајућој ситуацији. Одатле је настао разочаравајући утисак

11 Степић Миломир, *У вртлогу балканизације. Политичко-географски положај и фрагментираност српских земаља*, глава »Физичко уништавање српског становништва као фактор фрагментирања и редуковања српских земаља«, стр. 183-188, стр. III Службени лист - Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.

12 Чавошки Коста, *На рубовима српства. Српско питање данас*, глава »Право на сецесију«, стр. 281-284, Терсит, Београд, 1995.

узалудно утрошеног столећа, које је почело тријумфалном српском ослободилачком акцијом а завршило се српским поразом и нарушавањем конзистенције властитог националног и државног бића. И то двоструко: директним демографским губицима и растварањем српске нације у југословенским националним и државним маглама.¹³

Нестанком последње Југославије развејане су геополитичке омаглице, али су Срби и Србија преостали усамљени и оштећени. Драма Југославије и Србије догодила се и још увек се догађа у Европи. Исто тако, и босанска драма има изразите европске контуре. Дезинтеграција Југославије, Србије, као и Босне и Херцеговине, била је прворазредни европски догађај. Зато је и савремена збивања на тлу Србије, Републике Српске и БиХ потребно сагледати кроз призму европских дезинтеграција и интеграција.

5. Геополитичка интеграција на просторним нивоима континента

Европа, дакле, она Европа која је уобличена у Европској унији и која се исказује као Европска унија, саморазумева се као једина Европа - Европа без остатка. Ако постоји Запад и остатак - *West and Rest* - онда постоји и *Европа и остатак*. Тај волшебни остатак који је зачудна Европа а ипак није Европа, мора бити да је неки део Европе изван историјског облика институција Уније. Неприпојени делови Европе из средишта Уније се посматрају као недовољно европски, а често и као неевропски. Пошто се Европа Уније самодоживљава као инкарнација Запада, онда се оно што јој не припада посматра као недовољно западно или незападно. Укључивање у Унију, осим тога што се схвата као европеизовање, тако бива и позападњење.¹⁴

Промена геополитичког положаја везана је за промену стране света. Ширење Европске уније на Исток је »европеизација« и вестернизација некадашњих источних и југоисточних подручја континента. Разлагањем Истока Запад је створио могућност да прошири до самих европских граница

13 Кнежевић Милош, »Неуспех југословенства и српско искуство интеграције«, *Национални интерес*, стр. 57-90, година I. vol. 1, бр. 1, 2005.

14 Кнежевић Милош, *Моћ Запада. Нова стара Европа I*, део »Преображај Запада«, глава »Вестернизам«, стр. 135-139, Мали Немо, Панчево, 2005.

Русије и тиме увећа територијалну, ресурсну и демографску количину Европе уније до географског максимума. Западна Европа у лику Европске уније апсорбовала је и преиначила некадашње географске и геополитичке одреднице Старог континента. Називи *Средња Европа*, *Централна Европа*, *Југоисточна Европа* су релативизовани кроз генерално поимање укупне територије Европске уније.

Европска унија је континентална мега-интеграција националних држава. Европа Европске уније, као први или други део трансатлантске евроамеричке симахије (или симбиозе), промовисала је и наметнула оригинални и ексклузивни, постимперијални вид интеграције. Савремени спој Уније америчких држава (САД) и Уније европских држава (ЕУ) представља геополитички таласократски савез два обједињена континента, раздвојена Атлантским океаном.

Евроамерика у себе прво интегрише оно што је као плод властитог развоја већ понаособ интегрисано, а онда и оно што је изван тог развоја у транзитно/транзиционом периоду дезинтегрисано, али је у даљој перспективи ипак конгруентно. Оно што се тренутно не уклапа у задату трансконтиненталну прекоморску интеграцију, евроамерички фактор прво дезинтегрише, а онда - тако подељено и ослабљено - реорганизује («реформише«?), демилитаризује, дисциплинује и пацификује.¹⁵ Најзад, тако реорганизоване и прилагођене државне објекте надмоћи чинилац инкорпорише тј. интегрише у свој континентални и трансконтинентални савезнички састав.

Европска унија у постимперијалној (постколонијалној и постхегемонијалној) пракси геополитичке и геоекономске интеграције континента сабира и усисава делове некадашњег Истока, творећи *Велику Европу* до Русије, и изван Русије. Унионистичко протезање Европе до украјинских и белоруских граница Русије означава додиривање европских граница Азије. Европи Уније Руска Федерација оличава Евроазију. Источна граница европског континента је настала путем географске конвенције, а не на основу кристално јасне физичке географије. Зато је лако могуће да се у блиској будућности границе европског континента, дакле подразумеване Европе, помере на запад ка границама Европе Европске уније. То

15 О томе: Билт Карл, *Задатак мир*, Радио Б 92, Београд, 1999.

би била реалистично изнуђена конвенција о границама ЕУ изван руског дела Европе, који би се исто тако »конвенционално« »преместио« у Азију. Русија би на тај начин била преображена у искључиво азијски феномен и као сила у успону била избачена из европских послова.

Одатле је разумљиво зашто експанзивна Европа Уније не дозвољава било какву другу унију, асоцијацију, консоцијацију, федерацију, конфедерацију, или ма који други вид паралелне и несубординиране политичке и државне интеграције на тлу Старог континента који је, узгред речено, обележила као сопствену сферу интереса од виталног значаја. Та свевропска безалтернативност не односи се само на политички простор држава чланица Европске уније, него и на простор балканских кандидата и предкандидата за кад-тадашње чланство у Унији.

У савременој историјској ситуацији проширења ЕУ, тим земљама *недовољне Европе* самодовољна Европа Уније се указује удивљено и сакрално, као сведена алтернатива властите будућности. *Еврофилија*, *еврофорија* и *евроманија* су се изобразиле у својеврсну bigotност, тачније речено нарочите видове политичке теологије и политичке религије, док се органи и службеници Европске уније у мислима и осећајима, вери и нади еврожудних предкандидата указују као нека врста бриселске цркве и свештенства. Европски Пут је трасиран, постављени су надземни семафори и сигнализација. Европа Уније је изван сваке сумње и упита – Европа је непогрешива - преостаје још само стрпљиво чекање, испуњавање услова и повињавање налозима, не би ли се једног далеког дана, за десетак, двадесетак или више година ушло у њено повлашћено чланство.

6. Преображај Евро-Истока у Нову Европу

Југословенска, српска и босанска дезинтеграција могу се најтачније сагледати кроз не тако давну промену источноевропског простора. У протеклих петнаестак година догодила су се два значајна процеса;

1) Источна Европа је геополитички редефинисана у транзиционо подручје бившег Истока и *Нову Европу* тј. нову групацију западних савезника у низу посткомунистичких земаља од Балтика до Егеја. У Европи су разбијени и подељени

СССР, Источни блок, православље и Словени разних историјских, културних, верско-црквених и државних профила;

2) Разложене су се све сложене државе на некадашњем европском Истоку. Укинута су словенске федерације. Престали су да постоје и најбезазленији видови источних политичких и геополитичких интеграција. Уместо сложених мултиетничких држава умножен је број унитарних националних држава, али и прелазних облика, државоликвих квазисубјеката, нарочито на ексјугословенском простору. Тај простор је дејугославизован и ревидиран у пређашњи геополитички облик »Балкана«.

Иако су на целокупном простору Источне Европе разложене словенске комунистичке федерације, на ексјугословенском сада већ јужнословенском простору, настале су још две постсецесионе транзитне федералне творевине. Разлагање словенских федерација десило на линији разградње источног тј. словенског простора на више мањих и слабијих националних држава. Будући да је Европа Европске уније, такође, састављена од националних држава - нација држава и држава нација - тај процес је био привидно подударан са матичним евроинтеграционим током. Само привидно, јер је суштински кореспондирао идеји слабљења државних потенцијала на подручју које било предвиђено за стратешку преоријентацију и ресателизацију у оквиру претходно промењених граница интересних сфера и ширења Запада.

Неисторијском дефиницијом Европа је подељена на два дела, на »стару« и »нову«, при чему су бивши совјетски »братски« савезници кроз поступак промене орбите кружења убрзано преиначени у новоевропске братске савезнике Америке. Предикат »нова« одредио је тај простор као дефинитивно одвојен од ССРР-а односно Русије и припојен Европи Уније, односно оперативној зони НАТО-а. Придошлице су као орни саборци постали регрутни сервиси и пошилаоци интервентних трупа, у лику стратешких партнера Америке и НАТО у војним подухватима против непокорних нафтоносних земаља у Азији. Са друге стране, као земље у зони промењених геополитичких интереса, те државе су ушле у састав Европске уније и НАТО алијансу, чиме су постале функционални део економског, политичког и војног организма обједињеног Запада.

На простору претходне или старе Југославије из сецесионог пепела није изникла нека феникс-Југославија. Стара Југославија није требала Новој Европи! Раздржављени екс-југословенски простор европског југоистока предржављен је новим творевинама – мрежом осамостаљених југословенских република. Безмало све новонастале државице је мимоишла фаворизована новоевропска судбина. Оне су, углавном, остале у условљавајућем и ишчекујућем, помало анахроном предкандидатском статусу.

Ипак, свака понаособ јужнословенска државица је себе сматрала европским достигнућем и сасвим новим квалитетом у посткомунистичкој Европи. Свака је себе видела као дебалканизовану и европеизовану у Европи новог лица, ако не и као пуноправни саставак Нове Европе, онакве какву је ефектном досетком дефинисао Бушов контроверзни војни министар Доналд Рамсфелд.

Оно ново у јужнословенској ситуацији било је, међутим, уједно и оно старо, враћање у дојугословенско стање подељености и приручне омамљености. Нове су, додуше, биле скоро све државе, а старо њихово молидбено и погурено, упадљиво инфериорно место у новом европском поретку. Већ виђена колонијална подређеност надмоћним спољашњим чиниоцима дошла је нарочито до изражаја управо на простору БиХ. Том процесу је, дабоме, била изложена и Република Српска. Коста Чавошки је препознао суштину тог процеса. »Реч је, дакле, о *управљању кризом* (crisis management) у Републици Српској – изразу који се већ увелико користи у анализи начина на који велике силе, а нарочито Сједињене Државе, воде спољну политику задирући у унутрашњи поредак других држава. Том приликом, зависно од постављених циљева и стратешких интереса, у одговарајућим деловима света и појединим земљама, изазивају се мање или веће унутрашње кризе, да би се потом вештим управљањем њеним развојем изнудили очекивани уступци и постигли жељени циљеви, за које би се иначе морала употребити много опаснија и ризичнија средства, попут отворене и масовне војне интервенције.«¹⁶

Подела БиХ која је настала на почетку сецесије, а пре избијања крвавог сукоба, ставила је евроамерички чинилац

16 Чавошки Коста, *Лутка у туђим рукама. Од узурпације до издаје*, глава »Управљање кризом у Републици Српској«, стр. 59, Терсит, Београд, 1998.

пред недоумице како уклопити дводелну, односно троделну постсецесиону творевину у своје визије атомизованог и обе-снаженог постјугословенског региона. Да ли међународно-правно и дипломатски признати реалност подељеног стања - што је учињено Дејтонским мировним споразумом - или пак поступно, против воље конститутивних Срба (и Хрвата), волунтаристички изобличавати територијалну силуету Републике Српске.¹⁷

Босански циљ је, међутим, био и остао реституисати унитарну Босну и Херцеговину у облику у коме је као једна од шест република постојала у другој Југославији, само сада у својеврсном вакуму, насталом после њеног нестанка. Муслиманско/бошњачки политичари су још увек склони да сматрају како је управо јединствена и целовита Босна и Херцеговина једини и најбољи репрезент европских квалитета који спадају у проамеричку конфигурацију Нове Европе. Могло би се рећи да је њихова визија најприкладније исказана кроз гесло: *Обновљена и Нова Босна као део Нове Европе!* Томе насупрот, али и насупрот одредбама Дејтонског мировног споразума, они хрватски ентитет Херцег-Босну¹⁸ и српски ентитет Републику Српску не посматрају и не прихватају као очекивани политички исход веће југословенске и мање босанске сецесионе поделе, него као нежељени инцидент који се не уклапа у *новобосански дух* као дух Нове Европе. Отуда за »дух босански«, о коме је тако иронично али критички убедљиво писао књижевник Иво Андрић,¹⁹ све што није јединствена Босна представља неподношљиву супротност.

17 Чавошки Коста, *Затирање српства*, глава »Черечење Републике Српске«, стр. 79-84, Хришћанска мисао, Београд - Ваљево, 1996. Пример довођења у опасност државног опстанка Републике Српске представља, такође, успостављање брчанског дистрикта. О томе: Аврамов Смиља, »Злоупотреба арбитраже«, стр. 59-69, зборник *Брчко - маказе над пупчаником*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.

18 Иако је Херцег-Босна на изванредан начин деентитетизована тј. укинута, та творевина хрватског народа у Западној Херцеговини још увек неформално функционише. О томе: Радаковић Милован, *Настанак државе. Мисија на Балкану*, глава »Стварање Херцег-Босне«, стр. 42-45, Computer book, Београд, 2002.

19 Андрић Иво, *Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине*, Свеске задужбине Иве Андрића, година прва, свеска 1, Београд, јун 1982. Андрићев спис потиче из 1924. године.

7. Искрсавање Западног Балкана

Територијална уситњеност исказује потенцијал укрупњавања; она има могућност просторног поопштавања у заједничком имену којим се може обухватити оно што се жели. Ако је количина противречности на подељеном терену превелика, скупно име обезбеђује штедњу означитељске енергије уложеној у потребно разумевање. Оно што је семантички одређено наденутим именом остаје да пребива у заклоњеним супротностима. Тако је бар у језику и говору, ако већ није у искуственој стварности, поготову у геополитичкој збиљи. Давалац обавезујућег имена применом своје стратегије разумевања настоји да контролише именовану појаву. Појава добија име, појава се »појављује« само посредством имена; појава је у стегнутој шаци имена; појава пуцкета и крчка под претешким бременом историје имена.

Разбираспад птицолико подужне Југославије реактуализовао трапезни простор Балканског полуострва. Кроз јужнословенске конфликте наједном су се оцртале проблематичне контуре европског потконтинента. Деполитизација и неутрализација сложене југословенске државе, у ствари, њена историјска елиминација извршена је кроз споља и изнутра генерисану балканизацију. Савремено ребалканизовање средишњег регионалног простора је означило дејугославизовање кроз надређену балканску општост путем које је Европа Европске уније (Западни) Балкан сагледала као властити макрорегион на услужној предкандидатској периферији.²⁰

Обвезивање балканске регионалне номинализације није, међутим, лишено упадљивих контрадикција. Иако, тобоже, заморена од неразговорних и несхватљивих локалних прилика на свом југоисточном простору, Европа Уније је ипак настојала да прида извесну именску глазуру балканској појави, макар се она понајвише исказивала у равни политичке семантике. Тако је Балкан велом кратког али не и кротког имена прекрио све, и што треба и што не треба. У сумарну одредницу Балкан усисане су идентитетне специфичности

20 Кнежевић Милош, »Дебалканизација и евроинтеграција. Геокултурна распућа савременог Балкана«, стр. 401-422, зборник, *Геокултура развоја и култура мира на Балкану. Етничка и религијска позадина*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу – Институт за социологију, Ниш, 2006.

многих земаља и народа. Тиме су, наравно, појединачни идентитети утопљени у обезличену балканску кашу.

Разименовање балканских народа и држава захуктало се дотле да је у једном часу као најједноставнија и најекономичнија предложена нумерација као замена за традиционална имена. Тако су за, ионако начете и ослабљене балканске и јужнословенске државе, предложени редни бројеви. Прва, друга, трећа... четврта држава и тако редом?? Нумерација држава и нација је, наравно, врхунски сарказам једне квантоманичне безбедносне стратегије која у дизајнерској еуфорији суштину традиције и историје настоји да замени обезличеним, измереним и нумерисаним ентитетима. Оперетска оператика таквог приступа је прилично једноставна: постоји опште име *Балкан*, а све остало, унутар тог имена стрпано, може бити разименовано, пребројано и набројано!

У балканској стварности, међутим, нумерички и квантитативни, заправо понижавајући метод кризног менаџмента (како га је описао Коста Чавошки) наилазио је на бројне препреке. Средишње ексјугословенске земље су се обреле у двострукој постјугословенској невољи. То се десило из бар два разлога:

1) зато што су снажно пољуљане, а онда привучене у гравитационо поље Запада, чиме су и номинално припале Западу, постале западне на (Балкану), а онда и;

2) што су још увек на Балкану и ни у једном часу нису престале да припадају балканској стварности.

Постјугословенски Балкан није престао да буде Балкан, али још увек није постао једнакоправни и пуноправни део европског и евроамеричког Запада. Како уопште помирити Запад и Балкан, када се зна да је у много наврата управо Балкан испољавао одударујући и неуклопљиво оријентални, што значи незападни и антизападни карактер. Колико се, заправо, на овом тлу испољава модуса разумевања запада или Запада, свеједно?²¹

Спасоносна формула је изнађена у бриселским и вашингтонским дипломатским круговима, заменом инкриминисаног југословенског имена новом одредницом *Западни Балкан*. Тријумфални Запад и разровашени Балкан су на из-

21 Кнежевић Милош, »Седам места моћи Запада«, *Геополитика*, стр. 4-5, бр. 19, 20. јул 2006,

глед помирили у синтагми *Западни Балкан* која би требало да ослика не само географску чињеницу положаја и геополитичку чињеницу наклоности и припадања, него и заједничку европску перспективу полуострвског дела континента.

И БиХ је у западнобалканском регионалном колоплету. Западна пројекција унитарне БиХ је, наиме, у средишту привремене југославолике асоцијације у регионалном лику, тако да се у троентитетском галиматијасу усиљено »реформско« уједињавање БиХ везује за тзв. европску будућност читавог региона Западног Балкана. Сви са рукама на раменима трупкају »европско нијемо« коло интеграције! Јер, неформалне територијалне чланице Западног Балкана, или југоисточног простора, или зоне слободне трговине, свеједно, јесу све републике некадашње Југославије, осим Словеније, која је већ у Европској унији.

Европа Уније се тако указује као први посредник и хипотетички пријемник разложеног а потом осамостаљеног територијалног супстрата негдашње југословенске државе. Али, не баш у сваком случају, јер, у случају БиХ привлачене државолике честице нису емпиријски постојећи ентитети него нормативно пројектована јединствена БиХ, док је у случају Републике Србије (по злоћудним наговештајима Ахтисаријевог плана) изузета покрајина Косово и Метохија. Укратко, Евроамерика и Европска унија хоће, испољавају дакле снажну политичку вољу, да ослабљени јужнословенски простор инкорпоришу и апсорбују у затеченом фрагментованом стању, са два изузетка: а) нормативно целе а фактички подељене Босне и Херцеговине и; б) фактички подељене а нормативно целе Републике Србије!«²²

Да би се БиХ оцеловила на простору ентитета, што значи и на простору Републике Српске потребна је *боснизација*. Процес боснизације тиче се колико »изградње заједничких институција«, у ствари, заједничке и јединствене државе, толико и успостављања грађанског концепта, односно темељно мултизоване босанско/бошњачке нације. Нација Бошњака, бошњачки национални осећаји и бошњачки национализам доживљавају сталне критике са српске и хрватске стране. Бо-

22 Кнежевић Милош, »Косово и Метохија у Србији – Србија у Европи«, глава »'Косово не сме бити подељено нити повезано са другим државама', стр. 74-77, *Национални интерес*, бр. 1, 2006.

шњаци, пак, не прихватају дефиниције властите националне артифицијелности. Тако, на пример, сарајевски политиколог бошњачке оријентације Есад Згодић пише: »Национални доктринари развили су и идеологију месијанских нација. Но, идеолози хрватског, а посебно српског великодржавног национализма патентирали су један новум: обликовали су идеологију измишљених нација. Фигурира она и под другим називима као што су *вештачке, синтетичке, коминтерновске, комунистичке, политичке, новокомпоноване, признате, социјалистичке* или *октроиране нације*. Свугдје је ријеч о синонимима који покривају још једну фикцију националистичких идеологија.«²³

Реално подељена Босна и Херцеговина и дистанцирани конститутивни народи су очекивана препрека у тежњама постјугословенске унитаризације разложене републике. *Боснизација Босне* може се, на један нарочити начин додуше, схватити и обрнуто од балканизације Балкана. Боснизација може, наиме, да буде схваћена као негативан и насилни, могло би се рећи геодеструктиван и демодеструктиван процес. Док се у балканизацији примењује *дивиде* принцип који исходи у насилној деоби простора и народа, у боснизацији се настоји на *коагуле* принципу тј. вештачком уједињењу и оцеловљењу територија и нација које су претходно подељене на матрици историјских разлика. У оба случаја се примењује принцип *империума* или империјалне праксе, а међуетничке поделе се продубљују; у балканизацији изазивањем вештачких подела, а у боснизацији тежњом ка вештачком, тешко одрживом или упадљиво неодрживом јединству, у овом часу тешко спојивих делова.

8. Југословенски импулс босанских деоба

Све што се дешавало и десило у Босни, дешавало се и десило у Југославији! Разлагање Босне и Херцеговине немогуће је схватити изван процеса дезинтеграције друге Југославије. На изванредан начин, босанска дезинтеграција је била друго лице југословенске дезинтеграције. Босна је прошла онако како је прошла Југославија, ако не и горе, што се на-

23 Згодић Есад, *Политике порицања. О метаполитици и босанској алтерполитици*, глава »Идеологија измишљених нација«, стр. 61, ДЕС, Сарајево, 2005.

послетку могло и очекивати. Разбираспад је прво отпочео у Словенији и Хрватској, тамо где је жеља за напуштањем заједничке југословенске државе била најјача, али је најбруталније облике испољио управо на тлу БиХ. Школе и правци тумачења разбијања и распадања друге Југославије деле се по првенственом мерилу историјске нужности и неизбежности тог уникатног европског и балканског догађаја. Док неки тумачи сматрају да се растројство БиХ могло избећи и да је Босна имала довољне разлоге за преживљавање у државном јединству, други аутори су уверени у супротно, да је секундарна деоба БиХ после примарне деобе Југославије била детерминисана, што значи неизбежна, фатално неминовна.²⁴

Западни геополитички аксиом је гласио да се друга Југославија има разложити на републичке саставне делове. Није згорег поновити да се дезинтеграција Југославије, па самим тим и БиХ унутар ње, требала извршити по унутрашњим административним границама република из времена у којима су оне представљале конститутивне чиниоце комунистичке федералне државе.²⁵

Парадокс западног приступа босанским спољашњим и унутрашњим границама очитовао се у чињеници да се, с једне стране, у континенталним променама и брзим преинакама интересних сфера, одбацивао комунизам у било којој, макар и рудиментарној форми, док се, с друге стране, истовремено прихватало комунистичко разграничење и територијално и уставноправно уобличење југословенских република у сада већ разлазној федерацији. Логичко и политичко оправдање за такав прагматичан приступ налазило се у више околности:

1) Прва се тичала историјског карактера унутарјугословенског, српског па и босанског простора, који није настао искључивим деловањем унутрашњих чинилаца него и спољашњим формативним дејством;

24 Степић Миломир, *Српско питање - геополитичко питање*, глава »Неопходност поделе Босне и Херцеговине«, стр. 48-51, Јантар група, Београд, 2004; Кнежевић Милош, *Балканска пометња*, глава »Од саживота до верског рата, поглавље »Верска и етничка начела деобе Босне«, стр. 104-105, ДП »Буро Салај«, Београд, 1996.

25 Суботић Момчило, *Новија српска политичка историја. Расправе и чланци*, глава »Сецесија у режији великих сила«, поглавље »Селективан приступ праву на самоопредељење«, стр. 103-129, нарочито тачка о суверенитету република, стр. 121, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

2) Друга, прилично убедљива околност се налазила у чињеници да је Запад учествовао у стварању интересних сфера, а потом прихватио и гарантовао поделу интересних сфера на Балкану при завршетку Другог светског рата. Тиме се по победничком завршетку Хладног рата осетио одговорним за судбину простора који му је као »плен« запао у измењеним геополитичким приликама;

3) Трећа околност могла се пронаћи у пословично инструменталном и реалполитичком усмерењу западних чинилаца, нарочито када је реч о формама доминације и контроле на кризним подручјима.

Било како било, антикомунизам је нагонио западну војнополитичку и геополитичку симбиозу на сузбијање и осујећивање српског чиниоца у постјугословенској фази, док је истовремено упућивао на поштовање свих оних фактора који су изворно потицали из комунистичке епохе Југославије, а у основним елементима или у целости су одговарали стратешким западним интересима. У том погледу западни кругови нису били превише начелни и избирљиви, па су као аргументе користили углавном оно што им је користило и што је непосредно оправдавало сукцесивне интервенције, у разним фазама југословенског конфликта.

9. Апоретика босанско-херцеговачког бића

Један од значајних принципа неолибералне идеологије тиче се потребе толеранције и коегзистенције у отвореним и мешовитим друштвима. Опсесија отвореношћу и мултизмом (вишеструкошћу етноса, нација, језика, култура, религија, цркви, колективних идентитета, итд.) резултат је сложених процеса развоја евроатлантског света. На Балкану је плурализам култура и сваковрсни *мултизам* вековима био природно стање индивидуалне и колективне егзистенције. Коегзистенција и антагонизми смењивали су се у аритмичној и пометеној историји Полуострва. У зависности од карактера историјског интервала превладавали су мирнодопска толеранција, међусобна сношљивост или ратна нетрпељивост. Босански сукоби су, међутим, одувек имали нарочита, често и неразумљива својства.²⁶

26 О поведима и природи савремених сукоба у БИХ, видети: Радиновић Радован, *Лажи о сарајевском ратишту*, глава »Друштвена и војна природа рата

Предмодерна и немодерна балканска друштва су ретко када оличавала либералне идеале отворености у виду тзв. транспарентности. Једну од значајних сметњи у достизању тог демократског идеала представљало је непревладано оријентално, тачније речено турско окупационо наслеђе. Символ тако тешког и неевропског наслеђа представљала је управо Босна са вилајетском друштвеном затвореношћу, менталитетним херметизмом и отвордним социјалним хијерархијама. Судбина Босне у другој Југославији је вишеструко поучна.

По завршетку и у току словеначке и хрватске сецесије (1991-1992), следећи негативну дезинтегративну судбину сложене југословенске државе, територијално је разложена и Босна и Херцеговина. Док је у Словенији и Хрватској, са становишта Хантингтонове парадигме, сецесија имала унутархришћанска обележја етноцентричног сучељавања православља са католицизмом, у случају БиХ, она је добила компликоване форме ратног сучељавања и раздвајања три јужнословенска чиниоца, две вере, односно два вида једне вере и друге вере. У међусобном етнонационалном, грађанском и верском и сукобу су су нашли Јужни Словени на простору БиХ: Срби, Хрвати и босански Муслимани/Бошњаци.²⁷

Државолике националне творевине у облику многопомињаних ентитета, на тлу некадашње БиХ проглашене су пре избијања међуетничког и верског сукоба.²⁸ Парадокс босанске сецесије огледао се у двоструком, спољашњем и унутрашњем пориву. Оно што су, као инегратори и интегралисти, у односу на некадашњу југословенску државу преузели Срби и Србија (као Југославија), у БиХ су као локална већина преузели босански Муслимани/Бошњаци. Ако су Срби од других Јужних Словена усред државног растура доживљавани као последњи Југословени, онда су на чудан начин и босански муслимани/Бошњаци, инсистирањем на очувању целокуп-

---

у БиХ, стр. 32-46, глава »Гранатирање пијаци на Маркалама«, стр. 198-208, Свет књиге, Београд, 2004.

27 Поменути политиколог Есад Згодић не мисли да се босанска ратна сецесија испољавала кроз три назначена својства. Видети књигу *Политика фантазија, О рату против Босне и Херцеговине*, део »Типичне школе фантазија«, глава »Грађански, етнички и вјерски и рат«, стр. 53-65, Институт за истраживање злочина против човечности и међународног права, Сарајево, 2005.

28 Радаковић Милован, *Настанак државе. Мисија на Балкану*, глава »Скупштина БиХ о будућности републике и меморандум о сувереној БиХ«, стр. 27-29, Computer book, Београд, 2002.

не БиХ, наликовали на неке закасне локалне Југословене. Али, на (не)срећу, постојало је више пресудних разлика.

Док су Срби у више сукцесивних сецесионих сукоба, против воље осталих република, безуспешно настојали на задржавању оквира заједничке југословенске државе,²⁹ дотле су босански Муслимани/Бошњаци, такође, одбацили југословенску државу, залажући се за ексклузивно босанско и исламско државно становиште. Следећи Бадинтереов поучак о разлагању југословенског подручја на републичке молекуле, босанско/бошњачки лидери, а пре свих Алија Изетбеговић, залагали су се и заступали независну Босну. Они су, наиме, хтели да се Босна и Херцеговина, попут Словеније и Хрватске пре тога, такође, одвоји од Југославије, али да ипак остане цела у некадашњим републичким границама. Десило се, међутим, нешто супротно, догодиле су се две истовремене сецесије: а) декларативно одвајање БиХ од Југославије и; б) унтарбосанска етнонационална деоба на два, односно три ентитета.

10. Идеологија босанске државне самосталности

Изетбеговићева идеја независне Босне не само да је следила надмоћна геополитичка становишта западних дизајнера постјугословенског региона, него се заснивала на још два принципа, која су била у дубокој супротности са становиштима других народа на географском простору БиХ и република у њеном окружењу.

Изетбеговићева идеологија босанске државне самосталности и независности, ослањала се на (не)постојећу босанску самосвојност и самобитност, чак и мимо и изван југословенског оквира. Изетбеговић је Босну, наиме, доживљавао, изван српске и хрватске оптике, не само као једну, мада најзамршенију од шест југословенских република, него и као предјугословенску и постјугословенску историјску појаву која има властиту геополитичку телеологију и онтологију. То

29 Пројугословенски и српски интегрализам је на бошњачкој страни најчешће сагледаван кроз деловање ЈНА као »српског великодржавног инструмента«. То, на пример, сматра и некадашњи генерал ЈНА Цемал Шарац. Видети: »Израђење ЈНА у рушењу АВНОЈСКЕ Југославије«, *Социјалдемократ*, бр. 3, Сарајево, 2000.

становиште је претпостављало да БиХ није само мешовити и консензуални унутарјугословенски републички продукт, који детерминисано следи растројну судбину негда заједничке и сложене државе, него да има могућности па чак и право њеног муслиманско/бошњачког надживљавања. Такво слободно и недетерминистичко мишљење базирало се на ставу да је Босна претходила Југославији у нејугословенским, далеким средњовековним, а потом и турским и аустроугарским временима.³⁰

То је, уједно, значило да је босанско/бошњачко вођство муслиманског народа у БиХ сматрало да опстојни композитни карактер БиХ није искључиво гарантован постојањем заједничке и сложене државе Југославије, него да има чврсту унутрашњу логику изванјугословенског опстанка који, пре свих, може да обезбеди у БиХ релативно најбројнији народ Муслимана/Бошњака. Проблем је, дабоме, био титоистичко/кардељистички етногенетски и »интернационалистички« концент старих и нових југословенских нација, у који се у сукобним околностима нису уклапали Муслимани чија ранија уставноправна номинализација је више упућивала на религијску и црквену припадност Исламу, него на посебну националност. Тим више је било потребно пронаћи друго подесније име и оно је изнађено реактивирањем и осавремењавањем бошњаштва. Тиме, међутим, нису отклоњене недоумице и супротности у муслиманско/бошњачкој платформи босанске државности са тачке гледишта постојања два, односно три конститутивна народа. Бошњачки, босански и муслимански концепт БиХ сучелио се са битним ограничењима, посебно када је о реч о темељним ставовима Срба и Хрвата.³¹

Тако се уместо некадашњег југословенског, а онда и евентуалног тројног српско/хрватског/муслиманског консензуса самосталног босанског постојања, указао много ужи и очекивано делимични *босански консензус* унутар само једног од три конститутивна народа на територији БиХ. Мусли-

30 На основу предочене основне тезе написана је и књига Мустафе Имамовића, *Хисторија Бошњака*, Бошњачка заједница културе Препород, Сарајево, 1998.

31 О томе са бошњачке тачке гледишта: Ибрахимагић Омер, *Босанска државност и националност*, Вијеће Конгреса бошњачких интелектуалаца, Сарајево, 2003.

мани/Босанци/Бошњаци, који више нису хтели Југославију, желели су независну и целу постјугословенску Босну и Херцеговину. Сецесиони сукоб (1992-1995) је, међутим, брзо показао да за изванјугословенски опстанак независне БиХ, није довољна гаранција само локалних босанских интегратора Муслимана/Бошњака. У босанском заплету и сукобу који је потом настао, учествовале су војске сва три народа, па је њихова политичка воља одиграла одређену улогу у томе да ли ће БиХ у ранијем облику да преживи потпуну Југославију, или ће сурогату »крњаве« Југославије у дуалном облику Савезне Републике Југославије да буде саобразан сурогат унитарне БиХ, реално састављене од два односно три ентитета.

11. Фиктивни темељ посебног босанског народа

У онтологизацији, упрошћеније речено, одржављењу тј. етатизацији Босне и Херцеговине мимо СФРЈ и СРЈ, Изетбеговић се темељио на креираним фикцијама постојања *босанске земље*, посебне *босанске историје* и самосвојног *босанског народа* који је у мутним и неаргументованим варијацијама пролазио кроз географске и верске номинализације Босанца, Бошњака и Муслимана.³² Наравно, да таква етногенетичка настојања нису наишла на одобравање и прихватање код припадника два стара и најбројнија аутохтона јужнословенска народа Срба и Хрвата у БиХ, али и у Србији и Хрватској. Тим више, што Србима и Хрватима, као деловима српског и хрватског народа, нису биле потребне накнадне и артифицијелне идентитетне одреднице, поготову не оне које их разименују тј. денационализују, свођењем на географски атрибут Босне, или, што је још горе, име *Бошњака* које је у себи садржало калајевске окупационе конотације.³³

Као православци и католици Срби и Хрвати у Босни и Херцеговини, разумљиво, нису могли да промене веру и цркву и постану национални Муслимани, а сами Муслимани су

32 О недоумицама које су имали међународни чиниоци о томе да ли су Босанци уједно и само Муслимани или по идентитету и нешто друго, видети. Вудворд Сузан, *Балканска трагедија. Хаос и распад после хладног рата*, глава »Босанци или Муслимани?«, стр. 292-296, »Филип Вишњић«, Београд, 1997.

33 Томислав Краљачић, *Калајев режим у Босни и Херцеговини (1882-1903)*, »Веселин Маслеша«, Сарајево, 1987.

убрзо суочили са недостацима и неразумевањем које у себи садржи поглавито верска одредница у делимичној националној интонацији. Укратко, Изетбеговићева концепција јединствене и независне Босне и Херцеговине суочила се са реалним неприхватањем и супротстављањем у деловима других народа Срба и Хрвата. БиХ је недостајао хомоген и лојалан народ (држављани?), затим компактна и контролисана државна територија, а онда и реална државна власт, успостављена на сваком делу територије не/постојеће државе. Оно што је одмах постало видљиво био је нехомогени и разлазни етнонационални и верско-црквени плурализам.

Тако су пре отвореног сукоба, дакле, иницијално, на самом почетку настали ентитети у БиХ. Настанак ентитета у БиХ није био прекршај неког општеусвојеног моралног или правног правила, сецесиони инцидент, криминогени или геноцидни чин,³⁴ него очекивани процес разлагања републике којој је измакао југословенски консензус, уставноправна гаранција и оружана заштита. Било је немогуће и нереално очекивати да нестане Југославија у великом а остане Босна као Југославија у малом. У том разбираспадном аспекту садржана је апорија недостижне босанске јединствености.³⁵

Прецизности ради, потребно је такође поновити да »нове« нације на овдашњем тлу, у историјском смислу, нису биле плод јужнословенске предјугословенске етногенезе у државном саставу империјалних окупатора. Оне су као етно-националне конструкције настале тек на каснијем југословенском државном стадијуму приближавања и окупљања Јужних Словена. Мултинационална Југославија је у оба историјска лика била изванредан политички катализатор настанка нових народа у неспорно сродној групи народа. У другој Југославији федерално устројство поспешило је нациотворност све до амбициозног државотворног нивоа. Југословенска компартија је слично Коминтерни, наиме, програмски расејавала и умножавала народе у складу са марксистичком теоријом и праксом одумирања државе и нације, а све у про-

34 Петровић Стеван, *Психолошки огледи*, глава »О геноциду«, стр. 53-80, Просвета, Београд, 2003.

35 Чавошки Коста, *На рубовима српства. Српско питање данас*, глава »Легитимност вишенационалне Босне и осуда на смрт вишенационалне Југославије«, стр. 286-288, Терсит, Београд, 1995.

пагираној класној борби против национализма и хегемоније најбројније српске нације.

Тако се конструкција *бошњачке Босне*, која је и у самој географској Босни и Херцеговини тек делимична политичко-територијална творевина, са запада преливала на исток. Бошњаштво је на очиглед почело да се укоренењује и тамо где га никада ни у једном облику није било.

За Европу Европске уније описани процес могао би да буде поучан и занимљив истраживачки материјал јер би се, колико сутра, могло десити да се слична »нација Муслимана« освести и самоствори и на западноевропским имигрантским просторима. Значи ли то да ће у догледној будућности и Муслимани на другим местима своје уселеничке концентрације у Европи неминовно постати посебан европски народ? Значи ли то да ће Муслимани у Европи ипак постати посебан народ, коренито различит од домицилних европских нација у које су путем грађанског статуса уставно и политички интегрисани, али не и верски и културно асимиловани? Или се наивно сматра да је приказани процес муслиманске етногенезе могућ једино на Балкану тј. на Евро-Истоку, а да је много атрактивнија Западна Европа имуна, јер има већ створена антитела и испољава веће моћи интеграције и асимилације?

Изложеном би се могло додати да, ма колико био усредсређен на Босну, конфузни концепт секуларног бошњаштва, сасвим извесно, садржи потенцијал отворене експанзије. Будући да полази и потом се ослања на примарно религијску основу ислама, тј. етнорелигијску групацију српско/хрватских, словенских и балканских муслимана, бошњаштво исказује тенденцију нарочитог дегеографизовања. Више није важна само почетна територија у муслиманизованом језгру Босне, јер се надилажењем уских оквира географског одређења омогуће *ширење Босне* на све јужнословенске просторе на којима уопште има муслимана, а поготову на оне просторе где је већ остварена муслиманска демографска премоћ.

Као пример бошњачких контрадикција може да послужи схватање историјске природе Босне бошњачког идеолога Адила Зулфикарпашића. Један од корифеја модерног, прозападног, секуларизованог, демократског и либералног бошњаштва, Зулфикарпашић се својевремено, на пример, зачудио над чињеницом са колико се игнорације и помањкања добре

воље гледа на, како каже »природно и неутуђиво право« Бошњака да сами уобличе своје национално осећање. »Физички, историјски и културно Бошњаци-Муслимани су носиоци суверенитета бошњаштва. Богумили у старој босанској краљевини, који су вјековима бранили њену слободу, који примивши ислам нису изгубили ни осјећање ни љубав за домовину, били су носиоци свих борби за самосталност и сувереност Босне до дана данашњег. Мало има народа и земаља с толико историјских, националних и културних својстава као што су народ бошњачки и Босна. Границе ниједне земље на Балкану нису тако постојане и с мање измјена као границе Босне.«³⁶

И поред низа самоприписаних, предмодерних и модерних предиката бошњаштва, који могу а не морају да буду тачни, проблеми са бошњаштвом, међутим, настају и на многим другим странама. Зулфикарпашић, наиме, привилегује право представљања кроз бошњаштво само једном од три конститутивна народа - муслиманима, јер Срби и Хрвати, како су постјугословенске околности показале, још увек не прихватају новоизумљено национално и политичко одређење општебосанских претензија. Исто тако, Зулфикарпашићево тумачење историјског порекла и потоње судбине богумила није једино, а још мање је једино тачно. Непосредна веза између богумилских јеретика на измаку и у сутону њихове политичке и црквене моћи и преверавања словенског живља са хришћанства у ислам од петнаестог века на овамо, није поуздано утврђена.

12. Судбина српског народа и простора

Српски народ је стари народ који има више просторних варијација. Не постоји више српских народа, мада постоји више места и положаја на којима су некада егзистирали или још увек егзистирају Срби. Тиме што је уочљиво више српских етнонационалних места усредиштења и дугог пребивања, још увек не значи да географске варијације, под разним називима опстојности, производе мултиетничност. Српски народ се у два претходна века развио у модерну нацију, иако су значајни

36 Зулфикарпашић Адил, *Чланци и интервјуи. Поводом 70' годишњице*, глава »Душа Босне је бошњаштво«, стр. 163-164, Бошњачки институт Цирих – Сарајево, Сарајево, 1991.

делови његовог корпуса проверени а потом и денационализовани, претворивши се у друге верске, нациолике и државолике групације. Етногенетички процеси као да нису довршени. Још увек, чак и у постмодерним околностима, тече похрваћење, муслиманизовање, боснизација или бошњачење, али и црногоризовање, мекедончење, косоваризовање, албанизовање... Етногенетички инжењеринг се врши убацивањем активног ензима »националне мањине«, »националне заједнице« и »ентитета« у хелију нације. На делу је процес денационализације кроз намицање других, лажних и несигурних идентитета, на матрици европске демополитике наметнуте рубним просторима »Империје-Уније«.

Ипак, унутар српског народа нема мултиетничности, мада постоји неподударност између историјских и специјалних конфигурација Срба. Тако се могу уочити: 1) српски етнонационални и верско-црквени простор у јужнословенском ареалу у најширем смислу; 2) историјски конфигурисане српске земље; 3) српске државе, и; 4) српски државолики ентитети.³⁷

Упркос вишевековним искушењима Срби су одолели и опстали, иако услед рђавих историјских прилика, не у оном броју, величини и распрострањености које су негда имали, али су ипак опстали. Срби, такође, носе старо име стечено у вајкадашњој историји и друга имена, ма колико постојале тежње и намере да им се надену, нису им потребна. Нарочито су излишна регионална имена за делове српског народа, придевана од оних који имају доктринарну тј. идеолошку и политичку амбицију да замене историјско српско име неким другим и другачијим. Уколико се, тако шта и догађало у прошлости, током проверавања, денационализовања и атеизовања, та бизарна историјска чињеница још увек не пружа довољно легитимних разлога да се сличан процес настави и у најновијем добу.³⁸

37 Степић Миломир, *У вртлогу балканизације. Политичко-географски положај и фрагментираност српских земаља*, глава »Српске земље, српски етнички простор, српска држава – проблеми просторне несагласности«, стр. 247-266, ЈП Службени лист - Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.

38 О проверавању у прошлости: Цвијић Јован, Андрић Иво, *О балканским психичким типовима*, Јован Цвијић, део »Психичке особине Јужних Словена«, глава »Поднебље, историја, човек«, поглавље »Диференцијација на основу промене вере«, 101-108, Просвета, Београд, 1988.

Српски народ је један народ разуђен на различитим местима и положајима унутар јужнословенског и српског простора. То значи да је његово национално биће у историјском погледу реално и потенцијално јединствено, да дели и да треба да дели исту заједничку историјску, културну, верску, политичку и геополитичку судбину, на различитим местима јужнословенског постојања. Савремена национална размештеност дочарава само садашњи демографски пресек, али не и бројне миграционе таласе којима су у историји били подложни Јужни Словени, најпре у фази првобитне миграције, досељења и насељавања,³⁹ а онда и интерно, унутар субконтиненталног балканског ареала. То, међутим, значи још нешто: српски народ је у миленијумском распону аутохтон а не алохтон, мигрантски тј. дошљачки.

Уколико се узму у обзир просторне и временске димензије колективног бивства, Јужни Словени су на укупном јужнословенском и посебном босанско-херцеговачком простору имали осам у свему неједнаких интервала свог постојања: 1) средњевековни - преддржавни племенски; 2) средњевековни - државни;⁴⁰ 3) постдржавни - поробљени (15-19. тј. 20. век); 4) ослобађајући предјугословенски - који су имали само Срби; 5) југословенски - који су имали сви јужнословенски народи; 7) окупациони у Другом светском рату; 8) издвајајући, тј. »ослобађајући« од Југославије као Србије. Набројани периоди упућују на очигледност разлика у судбини јужнословенских народа у различитим временима, нарочито у погледу дојугословенског постојања, тачније речено непостојања властитих националних држава.

Ако се изузме средњевековни период постојања босанске државе између дванаестог и петнаестог века, који је у доскорашњим југословенским историографским тумачењима имао разнолика па и контрадикторна осмишљавања, БиХ никада није била превише убедљив »ентитет« или творевина по себи и за себе. Босанска самодовољност или одрживост била је више у сфери прижељкивања; пожељности и партикулар-

39 Живковић Тибор, *Јужни Словени под византијском влашћу (600-1025)*, глава »Досељавање Словена и односи са Византијом«, стр. 271-314, Историјски институт – ЈП Службени гласник, Београд, 2002.

40 Ђирковић Сима, *Историја средњевековне босанске државе*, Београд, 1964; Клаић Нада, *Средњовековна Босна*, Еминех, Загреб, 1994.

них српских, хрватских и југословенских, али и некадашњих турских и аустроугарских, те садашњих евроунионистичких идеала, него поуздана реалност босанског живота.

На кратко постигнути босански консензус у Југославији био је конструисан и делимично прихваћен, али напоследку није издржао пробу узбурканог времена. Тако се и Босна, попут Југославије, разложила, утројила и удвојила на делове по етнонационалној основи. Није постојао јединствени босански народ, грађанска дисциплина, нити општа лојалност државном циљу.

Република Српска је настала на матрици разлагања Југославије и Босне и Херцеговине као остварено настојање српског народа на предупређењу националне пропасти. Република Српска је настала у сомоодбрани према безјугословенском босанском централизму и унитаризму, на исламоцентричној основи босанског политичара исламистичке и интегристичке оријентације Алије Изетбеговића.⁴¹

Муслимански фундаментализам Алије Изетбеговића и првобитне Странке демократске акције (СДА) је тројак:

- 1) садржао је исламску верску основу као начин политичког и свакодневног живота уопште;⁴²
- 2) заговарао је интерну и екстерну исламску солидарност – локално, балканско и глобално муслиманство – трансбалканску и прекобосанску пенетрацију Ислама што дубље у Европу;⁴³
- 3) заснивао се на неевропској и предграђанској идеји посебне муслиманске нације Муслимана, али и посебне босанске нације Босанаца/Бошњака.

У Изетбеговићевој верској идеологији независне Босне и Херцеговине од комунистичког титоизма преузета је само троугласта територијална силуета државе, уз нетолерантну и ауторитарну девизу »саживота«, коме би пошто-пото био намакнут муслимански карактер. На тај начин би се троја-

41 Изетбеговић Алија, *Исламска декларација*, Валтер експрес, Сарајево, 1991; такође, *Програмска декларација*, издавач СДА, Иницијативни одбор, Сарајево, мај 1990.

42 Кнежевић Милош, *Балканска пометња*, глава »Од саживота до верског рата, поглавље »Исламски нуклеус босанског државног циља«, стр. 108-110, ДП »Буро Салај«, Београд, 1996.

43 Танасковић Дарко, *У дијалогу са исламом*, глава »Друга исламизација Балкана«, стр. 155-161, Дечје новине, Горњи Милановац, 1992.

ки босански проблем разрешио транзитом кроз Југославију и исходиштем у сачуваној и осамостаљеној БиХ, штавише - *Великој Босни*.

Транзитни карактер новонасталих јужнословенских творевина није се, међутим, огледао на исти начин у српским и евроамеричким очима. Док су Ђукановићеви црногоризујући и дукљанизујући Црногорци довршетак и циљ транзита кроз Југославију видели у издвајању из СРЈ, односно ДЗСЦГ и стицању пуне независности, дотле су Срби из Црне Горе тежили једној и јединственој држави са Србима у Србији.⁴⁴

С друге стране, Албанци са Косова и Метохије (КиМ) су завршетак транзита кроз Југославију назирали у независној *Republica Kosova*. Док су Срби са КиМ, из Србије, Црне Горе и Републике Српске, будућност КиМ сагледавали у реституцији и реинтеграцији покрајине Косова и Метохије у Републику Србију, кроз уставни концепт суштинске аутономије.⁴⁵

У зракастим, кадшто и разроким тежњама ка деобама и јединствима, већина Муслимана/Босанаца/Бошњака транзит не сагледава само као неповратни пролазак кроз Југославију, него и као иреверзибилни транзит кроз троделну ентитетску етапу ка хомогеној безентитетској Босни. Босанско/бошњачки циљ је, у ствари, реунитаризовање промуслиманске Босне и Херцеговине у постјугословенској ситуацији.

Насупрот томе, Срби и Хрвати на географском простору БиХ, сваки на свој начин, желе очување националне самобитности и ентитетских посебности. Срби то чине кроз тежњу очувања Републике Српске као историјске тековине праведне борбе аутохтоног српског народа на свом историјском и етничком простору. Срби очување општости БиХ сагледавају кроз очување ентитетске посебности Републике

44 Кнежевић Милош, »Срби у Црној Гори – између народа и националне мањине. Политичка подлога уставноправних модула односа Срба и Црногораца у Црној Гори«, стр. 60-97, чланак у зборнику *Уставни геноцид над Србима*, на основу Научног скупа »Српски народ у новом Уставу Црне Горе«, (Подгорица, 16-17. новембар 2006), уредник Рајо Војиновић, Српско народно вијеће Црне Горе, Подгорица, 2007.

45 О томе консултовати књиге: Кнежевић Милош, *Косметске теме* (1996-206), посебно поглавље »Албанцима искључиво аутономија«, стр. 171-174, Институт за српску културу Лепосавић, Београд, 2006; од истог аутора, *Отмица Косова*, глава »Последице евентуалне независности Косова, стр. 187-205, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

Српске, насупрот муслиманским тежњама да се БиХ и Република Српска ставе у ултимативни »или-или« однос политичке и геополитичке алтернације.

Очигледно је да се транзит или пролазак кроз настале и нестале политичке, уставноправне и геополитичке форме, битно различито, ако не и антагоно сагледава међу основним актерима незавршеног процеса одржављења на јужнословенском тлу. Унитаризација и сепарација се сагледавају у обрнутој политичкој и историјској перспективи. Док једни теже очувању ентитета у заједничкој држави, други насупрот њима, теже укидању њихових политичких достигнућа, егоистички натурајући своју визију целине.

13. Атипична српско/црногорска (кон)федерација

У сецесионим сукобима 1991-1995. није, међутим све ишло онако како је замишљено на западној победничкој страни. На јужнословенском, српском и босанском простору није се догодило финално поклапање стварног и пожељног »дизајна региона«, бар не онако како су детерминисали унутрашњи и спољашњи актери разбираспада.

Срби у Србији и Црној Гори и Црногорци у Црног Гори су накратко задржали модификовану југословенску идеју, да би заправо конфигурисали резидуални српски политички простор у две наслеђене једнонационалне републике. Корекција »једнонационалности« огледала се у демографској чињеници да је Србија задржала мултиетнички карактер, највише од свих југорепублика, док је Црној Гори је отпочела борба за признање доминанте црногорске нације.

Србија и Црна Гора су из сецесије изашле у двојној федерацији неодрекнутог југословенског имена, а на територији БиХ, како је речено, створени су државолики ентитети Република Српска и Муслиманско-Хрватска Федерација. Федералну другу Југославију је у постфедералној фази наследила једна републичка федерација, а ако се узме у обзир и некадашња Република Босна и Херцеговина, чак две нетипичне федерације.

Отуда је у постсецесионој фази међународни чинилац предузео опсежне мере геоекономске и *геополитичке корекције* стања које је на јужнословенском простору уобличено

1995. године. Зато, у овом часу, изгледа као да сецесија која је почела далеке 1991. још увек није завршена, као ни усиљена настојања на унитаризацији раздвојених државоликих територија на географском простору БиХ.

Прва (кон)федерација под именом Савезна Република Југославија је по титоистичко-кардељистичкој системској инерцији неодрекнутог сложеног државног поретка настала од једног народа и две републике у чудном, отпрва дуалном а онда и дуелном облику. СРЈ је била међурејубличка федерација. Двојна или бинарна, а самим тим делимична и, заправо минимална, трећа по редоследу југословенска федерација је проживела три етапе:

- а) солидарну и синергичну – Србија и Црна Гора у СРЈ (1992-1999);
- б) дуелну и конфедералну – Црна Гора против Србије и СРЈ (1999-2003), тј. ДЗСЦГ и, напоследку;
- в) разлазну и деструктивну – распад Државне Заједнице Србија и Црна Гора (2003-2006).

Петнаестогодишња државна веза Србије и Црне Горе је од почетка југословенске сецесије 1991/2. до средине 2006. представљала последњи, у ствари, резидуални рејублички савез држава-рејублика на јужнословенском тлу. После мајског разлаза Србије и Црне Горе 2006. године све ексјугословенске рејублике, осим Србије, постале су унитарне и независне. Србија је спонтаним прихватањем чина последњег одвајања стекла резидуалну независност, при крају сецесије. Србија, међутим, није постала унитарна јер је по пређашњем уставном обрасцу у свом саставу задржала две покрајине, од којих је само северна покрајина Војводина остала у оквиру њеног реалног суверенитета. Зато, како прилике указују, процес сецесије на тлу Србије, против воље Србије, није окончан.

14. Атипична босанска (кон)федерација

Друга атипична јужнословенска (кон)федерација настала је на географском и геополитичком тлу некадашње БиХ. Ни она у својој уставноправној нестандартности није била лишена противречности и супротности. После етнонационалног, верско-црквеног и територијалног сукоба три конститутивна народа у БиХ, од који су два - Хрвати и Срби - имала

побочне матичне државе у Хрватској и Србији и Црној Гори (у виду СРЈ, а потом и ДЗСЦГ), а један није, десила се реална политичка подела. Зауостављање ратних дејстава и првобитна територијална подела БиХ на поименичне ентитете међународноправно је фиксирана споразумом у Дејтону.⁴⁶ Та подела је осликавала је неколико врста проблема: унутарбосански, југословенски и балкански тј. европски, а на најширем плану и евроамерички.

Контрадикција западног становишта о јединственој Босни огледала се у простом упиту: како и чему јединствена Босна ако нема јединствене Југославије која је била њена општа, посебна и појединачна претпоставка? Сажето исказано, недоумица се односила на то да ли Босна уопште може да буде самостална и одржива држава, без савеза са суседима или без велике или мале Југославије? Српски и хрватски чиниоци у Босни и у две матичне државе, сматрали су да је безјугословенска БиХ (што је значило и без веза са Србијом и Хрватском) практично неодржива, јер тако изолована не исказује опстојност и не представља перспективну државу.

Тако је отпрве и настала противречна и подељена босанска држава, као номинална федерација у реалном конфедералном облику, који је политички и правно потврђен у дејтонском мировном аранжману.

У ствари, атипичност босанскохерцеговачког случаја огледала се у томе што је процес ентонационалног и територијалног раздвајања исходно у две разнолике федерације. Док је суседна СРЈ и ДЗСЦГ представљала транзитну (кон)федерацију две од раније југословенски дефинисане републике, на територији БиХ су непосредно пре сукоба настали примарни српски, хрватски и муслимански ентитети који су, потом ступили у међусобне територијалне сукобе, а по њиховом завршетку, под неодрживим притиском међународних чинилаца, у унутрашње (кон)федералне везе.

Муслиманско-Хрватска Федерација настала је Вашингтонским споразумом као геополитичка и геоекономска противтежа Републици Српској и представља је диктирано удруживање и укрупњавање муслиманског и хрватског чиниоца ради његовог снажења до оперативног нивоа унутарбосанске

46 Република Српска у дејтонским границама, зборник радова, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука, 1998.

одрживости. У тој, рекло би се, унутрашњој и примарно нерспској федерацији на тлу некадашње БиХ није било изворне етнонационалне и верско/црквене добровољности, нарочито не са хрватске стране, која ни у једном часу није била рада да се одрекне своје ентитетске тековине Херцег-Босне. Реч је, заправо, била о тактичком савезу, у том часу слабијих страна, зарад постизања и одржања стратегијске равнотеже према српском чиниоцу.⁴⁷

С друге стране, Република Српска, која је непланирано самоникла у одбрамбеном и самозаштитном рефлексу према Изетбеговићевом концепту муслиманског мајората и доминације,⁴⁸ наведена је, заправо уведена у однос према првом чиниоцу, и то у уставном надентитетском и надидентитетном пројекту суверене БиХ. Република Српска, као друга и битна страна компликованог босанскохерцеговачког односа, изворно у себи није имала уставне јединице, јер је од државног почетка инаугурисала јасно национално устројство у унитарном облику. Геополитички гледано, међутим, државна силуета Републике Српске, после западног војног напада, напорних преговора и изнудица у вези са разграничењем према муслиманском и хрватском ентитету, стекла је неповољне територијалне и граничне карактеристике.⁴⁹ Разуђен и неправилан облик, веома дуге границе и, изнад свега, две смишљено наметнуте земљоузине код Горажда и Брчког, ставили су

47 Радаковић Милован, *Настанак државе. Мисија на Балкану*, глава »Стварање Муслиманско-хрватске федерације – Вашингтонски споразум март 1994.«, стр. 45-47, Computer book, Београд, 2002.

48 Већ цитирани сарајевски политиколог Есад Згодић сасвим очекивано, не сматра да је сецесиони рат у БиХ за Србе имао било какав одбрамбени значај. О томе: Згодић Есад, *Политика фантазија, О рату против Босне и Херцеговине*, део »Типичне школе фантазија«, глава »То је био српски одбрамбени рат«, стр. 76-80, Институт за истраживање злочина против човечности и међународног права, Сарајево, 2005.

49 Политички географ Мирко Грчић разликује неколико типова граница које има Република Српска. Он их набраја овим редом: 1) унутрашња или међуентитетска граница у функцији баријере; 2) полупропусна, филтрирајућа граница према Републици Хрватској; 3) сједињујућа или контактна граница према СРЈ, односно Србији; 4) отворена интеграциона граница, као плод еволуције и преноса ингеренција на међудржавни ниво. Нарочити пример овога типа границе Грчић види у трансграничном дринском региону. Видети: Грчић Мирко, »Нове функције граница Републике Српске у условима регионалне интеграције и пограничне сарадње«, глава »Функционални типови граница Републике Српске«, стр. 53-63, зборник, *Република Српска у дејтонским границама*, Географско друштво Републике Српске, Бања Лука, 1998.

Републику Српску пред велике тешкоће територијалне проходности и континуитета. Смишљено сужавање, пресецање и прекид територије дало је основу за стварање посебног брчанског дистрикта, чиме је битно ограничен изворни потенцијал државности.⁵⁰

Стога је потребно подсетити на једну итекако важну разлику; док је прва јужнословенска и српска федерација СРЈ односно ДЗСЦГ била континуална, добровољно и мирољубиво склопљена, БиХ (кон)федерација је настала недобровољно и немирољубиво, као усиљени резултат сецесионог сукоба. Предочено, указује да је некадашња Република БиХ у почетном сецесионом, затим комбативном и потом постсецесионом периоду проживела двоетапну (кон)федерализацију: а) међусобну муслиманско-хрватску ентитетску федерализацију, и; б) (кон)федерализацију, затим и федерализацију између првопоменутих двојне федерације и Републике Српске. У оба случаја уочљива је тежња босанско/муслиманске/бошњачке унитаризације, тј. боснизације. Унитаризовање се огледало у сталним настојањима обједињавања Босне путем сталног смањивања ингеренција и »реформског« укидања институција и организација хрватског и српског ентитета, што значи политичке тековине српског народа - Републике Српске.⁵¹

На босанском примеру је уочљива политичка дијалектика унутрашње и спољашње федерализације. Прво су унутрашњу федерацију направили они који су стварно или привидно, свеједно, хтели јединствену БиХ, да би потом направљена и спољашња (кон)федерална веза са онима који је у том часу и касније нису желели. У босанској федерализацији, у ствари, асоцијацији, у свакој фази је уочљива претерана доза нежељености и усиљености. Јер, док је у случају Србије и Црне Горе првобитна спољашња федерална веза задржана по инерцији ранијег југословенског поретка, дотле се расцепна федерализација БиХ догодила на непомирљивом етнонационалном и верско/црквеном принципу. Расцеп БиХ није отпрва испољавао ни федералне ни конфедералне контуре. Насупрот томе, у неизвесности и замаху раздвајања у првом плану је била небосанска и антибосанска независност држа-

50 Радиновић Радован, »Стратешки значај Брчког«, стр. 11-27, зборник, *Брчко - маказе над пупчаником*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.

51 О првој фази постдејтонске судбине Војске Републике Српске, видети: Милутиновић Милован, *Војска Републике Српске између политике и рата*, Институт за политичке студије, Београд, 1997.

воликих творевина, ентитета, али и могуће опције припајање матичним државама. Тек касније, интервенцијом и доминацијом међународног чиниоца, у политичку и геополитичку игру ући ће чвршће увезивање ентитетских варијација и тежња ка поновном спајању у заједничку творевину – БиХ.

15. Оспоравање постјугословенских српских творевина

Спонтано утрајање и удвајање у виду ентитетизовања Босне и Херцеговине је евроамеричком чиниоцу представљало одступање од геополитичке телеологије атомизовања јужнословенског простора на матрици првог члана девизе *divide et impera*. То да БиХ не постаје јединствена у форми компактне и унитарне републике, него се уобличава у три, односно два посебна ентитета Срба, Хрвата и Босанаца/Бошњака/Муслимана, није значило само непридржавање Бадинтеровог растројног поучка, него и одступање од евроамеричке концепције о функцији ислама у Европи, тачније речено на Балкану, на српском и босанском простору.

Ни постјугословенска, то јест субјугословенска федерација СРЈ и каснија ДЗСЦГ нису биле прихватљиве евроамеричком чиниоцу, јер нису биле саобразне регионалној рецептури за земље Западног Балкана. Зато су обе пост или субфедерације, са евроатлантске тачке гледишта посматране као ексцесне и привремене на различите начине.

Док се у случају СРЈ и ДЗСЦГ привременост читовала у непоштовању заједничке државе Србије и Црне Горе и потмулом подстрекивању раздвајања две чланице,⁵² што је значило дезинтеграцију српско/црногорске конфедерације, у случају односа Републике Српске и БиХ, сасвим супротно, залагало се за поштовање фикције или »идеала« заједничке босанске државе. Ово је, опет, значило тежњу спајања три, односно два ентитета у једну целину, што је упућивало на реинтеграцију претходног дезинтегрисаног. Надмоћном геополитичком чиниоцу, очигледно није сметала двострука и изокренута политика на релативно малом територијалном узорку, на тлу једног и више сличних народа. Док је и поми-

52 Било би занимљиво потпуније сагледати улогу европских посредника и надгледника Мирослава Лајчака у току референдумских збивања у Црној Гори.

сао на унитаризацију СРЈ тј. ДЗСЦГ одбијана и осујећивана, унитаризација БиХ је од босанских Бошњака/Муслимана и њима наклоних међународних чинилаца и лобиста, свесрдно прихватана и подржавана.

Све српске постсецесионе творевине су оспораване, осујећиване, одбациване и поништаване. Пођимо редом: 1) Република Српска Крајина - изван Хрватске;⁵³ 2) Република Српска - изван БиХ; 3) Федерација Србије и Црне Горе, и, напослетку; 4) чињеница да је покрајина Косово и Метохија у државном саставу Републике Србије! Очигледно да је реч о антагоном ставу евроатлантских чинилаца када су у питању српски национални и државни интереси на српском простору у постјугословенској фази.

Који је, онда, дубљи смисао понуђених локалних, регионалних, континенталних и трансконтиненталних интеграција? Шта се већ догађа и шта тек може да се догоди са Србима и њиховим на изглед тако бројним »уједињавањима« и разједињавањима? Један од могућих одговора није превише охрабрујући:

- 1) Срби треба да се интегришу у Европу Европске уније да би једног далеког дана постали пуноправни Европљани;
- 2) Сви јужнословенски народи, па и Срби се преображавају у регионалне Западнобалканце;
- 3) Крајишки Срби се интегришу у Хрватску да би се како-тако одржали као национална мањина или постали у Хрвати;
- 4) Републику Српску сваковрсним захватима реинтегришу у БИХ, не били се у једном часу Срби преобразили у уставноправно лојалне Бошњаке;
- 5) Србе у Црној Гори црногоризатори и дукљанизатори претварају у Црногорце по националности;
- 6) Срби у северној Македонији су углавном већ постали Македонци;
- 7) Срби на Косову и Метохији су, као једна од »националних заједница«, већ преименовани у Косоваре, итд. итд.

53 Суботић Момчило, *Новија српска политичка историја*. Расправе и чланци, глава »Република Српска Крајина у геополитичком кључу«, стр. 179-192, Институт за политичке студије, Београд, 2006.

Које се још волшебне интеграције нуде и спроводе? Сетимо се оних које су се дешавале и престале, али и оних које још увек теку или се тек наговештавају: 1) Јужних Словена у Југославију; 2) Југословена у коминформовску Балканију; 3) Постјугословена (Јужних Словена) у постјугословенски евроунионистички поменути Западни Балкан; 4) Балканаца у мантричну Европу Европске уније; 5) свих заједно у континентални и трансконтинентални глобални Запад.

При том, на институционалном нивоу Европе Европске уније теку интеграције националних држава, док се на подручјима предкандидатских држава *Треће Европе* спроводе три процеса:

- 1) деобе компактних националних територија - атомизације демографског и ресурсног простора;
- 2) десуверенизације држава - путем интервенционизма и протектирања, у целини и деловима, и;
- 3) денационализације - фоворизовањем прохтева националних и других мањина на уштрб тежњи националних већина.

Читав Југоисток подложен је овом мањинизујућем процесу. При свему влада чудан парадокс. Са једне стране се пројектује чврста политичка и економска дистанца према инфериорним предкандидатским и кандидатским земљама од стране Европе Европске уније, док се с друге стране, путем све бројнијих правила, услова, налога и уцена, који имају облик непресталног унионистичког интервенционизма, потчињеном простору и живљу на њему придаје изразито европски својински карактер. Наречени процес истовременог привлачења и одбијања је изразито противречан.

Амбиваленција истовременог припадања и неприпадања Јужних Словена Европи Уније може се сагледати кроз призму нарочите *европске аутоколонијације*, тј. успостављања европских протектората изван територије чланица ЕУ. Тако су успостављени ентитети у БиХ и српској покрајини Косово и Метохија, извлашћени из састава националних држава и стављени под директну контролу централних органа ЕУ по чему су онда, према мерилу опсега ингеренција Брисела, »европскији« од појединих националних држава чланица. Ипак, као својеврсне *евроколоније* или *европротекторати* они су свакако неевропскији јер не испољавају карактер

националних држава у пуном опсегу, него фиктивних мултинационалних творевина, тзв. ентитета под међународном заштитом и управом.

Постаје, наиме, све видљивија политичка техника и метаправне процедуре помоћу којих је Европска унија или Европа ЕУ, поступно извршила насилну замену редоследа интеграционих циљева на континенту. Србима се, рецимо, упорно одриче унутрашњи и међусобни интеграциони циљ, да би се у исто време наметале спољашње интеграције као што су, на пример, глобална интеграција у евроамеричку трансатлантску симбиозу и учлањивање у Европску унију. Европа Уније се испоставила као једини циљ укључивања и незаобилазна интеграциона инстанца, пре било каквог и мимо било каквог постјугословенског обједињавања српског простора.

Стратегија аутоколонијације и структурног европског присуства и утицаја на српском простору остварена је путем десуверенизовања и детериторијализовања националних ентитета. Скицирани процес у БиХ и у Републици Српској, а онда и у Републици Србији на КиМ, довео је до стварања првих *ентитетских евроколонија* на предкандидатском постесеционом рубу континента. То је многе, нарочито оне који су имали неограничено поверење у евроунионистичке добре и узвишене намере, напоследку довело до преломне тачке у којој се наивна и романтична еврофорија, услед дубоког разочарања, преобразила у *еврофобију и европесимизам*.

16. Трајнатројна мањкавост унутарбосанског консензуса

У Босни и Херцеговини општи консензус о заједничком животу и постоји и не постоји. Сагласност је као привиђење, има је и нема је, у зависности од угла гледања и онога ко гледа и сагледава. Док, с једне стране, делује наметнута правна факција и фикција јединствене босанске државе, и изабрани представници ентитета учествују у њеном међуентитетском функционисању, с друге стране у институцијама ентитета постоји чврсти консензус око властитог самоодржања и трајања

У уставним телима ентитета је, дакле, видно слагање око конститутивне суштине босанске троделности, док се у

пројектованом сарајевском средишту троделне »јединствености« не прихвата конфедерални карактер замишљене босанске државе. Једноставније речено, док једни с оправданим разлогом хоће сложену конфедералну државу, други настоје на њеном упрошћавању путем »реформског« укидања реално конфедералних чланова – ентитета. Предочена супротстављеност, која онемогућује базични консензус у БиХ, фундаменталне је и заправо антагоне природе.

Ентитети су конститутивна стварност БиХ надградње и тог примарног својства ни у једном часу се нису одрекли. Без базичних ентитета, у некаквом реунитарном назатку, немогуће је замислити вишу босанску политичку инстанцу. Тачније речено, незамислива је *изванентитеска само-Босна*, или унитарна БиХ без ентитета. Проблем је, међутим, у томе што геополитички, дипломатски и уставноправно пројектована виша бошњачка инстанца себе види као ексклузивног представника босанског јединства и државности.⁵⁴ Њена ексклузивност огледа се најпре у тежњи поништавања ентитетске опстојности, односно конститутивног карактера српског и хрватског ентитета у конфедералном моделу. Бошњачки чинилац, наиме, испољава нетрпељивост према ентитетском устројству БиХ, чиме манифестује нетолерантан и недемократски карактер свог поимања Босне.

Ма колико се труда, па и политичке и противправне силе улагало, око такве унитарне Босне, перспективно гледано, никада неће бити постигнут добровољни консензус три конститутивна чиниоца. Ниједан од њих, наиме, није склон властитој постсецесионој деконструкцији, у ствари, деструкцији и деентитетизацији зарад утапања у босанско/бошњачки/муслимански пројекат и климаву наддржавну конструкцију. Ни Срби ни Хрвати у ентитетима не желе властито самоуништење у идеолошком бошњаштву и државном босанству. То је у овом часу, а можда и трајно незамисливо. Тачније речено, замисливо је само као наметање надмоћне воље, кроз модел протектората или колоније, што заправо значи неслободе и репресије у стању окупације.

54 О томе: Хејден М. Роберт, *Скице за подељену кућу. Уставна логика југословенских сукоба*, глава »Устав Федерације Босне и Херцеговине: илузорни устав за имагинарну федерацију«, стр. 13-146, Samizdat Free B92, Београд, 2003.

На предочене политичке (не)замисливости упућује и скорашња историја. Етнонационални колективитети који су се усред разбираспада Југославије затекли на тлу БиХ, постигли су различите степене етатизације. Срби су југословенску сецесију довршили у две, односно три српске државе на тзв. Западном Балкану; Хрвати са новостеченом државом; Бошњаци без праве државе, у минималном тројном унутарбосанском међуентитетском договору.

Дејтонски мировни споразум је фиксирао резултате ослободилачке и, зашто не рећи, херојске борбе Срба за своју отаџбинску државу - Републику Српску. Сецесиони сукоб у БиХ је са изворног и аутохтоног српског становишта имао неагресивни одбрамбени а самим тим и патриотски карактер. Рат у Босни је за Србе представљао пожртвовану самоодбрану у тежњи уобличавања одрживе политичке заједнице за себе и друге, која ће обезбедити преживљавање у миленијумском завичају, на географском простору Босне и Херцеговине.

17. Сецесиона и постсецесиона хришћанизација

Истовремено, код два хришћанска народа у БиХ - Срба и Хрвата - десила се посткомунистичка деатеизација у виду изразите рехришћанизације. Народи су се вратили вери и цркви као поузданом ослоњу идентитета! Догодио се очигледан пораст религиозности и црквености, тј. капиларног јачања православља и католицизма у ентитетима. Уједно, хришћанско ретрадирање и повратак у старе и сигурне верске и националне идентитете, сасвим разумљиво, повећало је локалну дистанцу према агресивном босанском исламу, у облику деоријентализације живота у, може се рећи, хришћанским ентитетима. Отуда је рехришћанизација, која се догодила у конфликтном транзиту кроз БиХ и транзицији ка другачијем посткомунистичком социоекономском моделу живота, уједно означила и повратак православног и католичког живља хришћанској Европи и традиционалним европским вредностима.

Ма колико мало примећено, у мери у којој се остварује, деоријентализација је уједно и европеизација делова Босне! Будући да се у муслиманском делу БиХ деоријентализација

не запажа, штавише, да је на делу сасвим супротан процес интензивне оријентализације и локалног процвата чак и борбеног ислама, мало ко може да одрекне упадљиву деевропеизацију тог дела регионалног простора. Бошњачки део Босне све више наликује на *Блиски југоисток Европе*, а по откривеним траговима беле Ал Каиде, бораца Џихада и фанатичног вехабизма, и на регионалну и континенталну опасност по мир и безбедност.

Иако Европа Европске уније појачава своје надзорне и управљачке механизме на подељеној ентитетској територији БиХ, па тиме и кроз протекторатски менаџмент и *политичку европеизацију*, у бошњачком делу Босне се одвија у основи супротан процес на исламској основи. Два предочена процеса су свакако у контрадикцији али на један, рекло би се, од ЕУ допуштен начин. Европа Европске Уније, наиме, као да толерише све изразитију муслиманску димензију пројекта босанске јединствености. Штавише, у проносирању концепта унитарне Босне Европа Европске уније не открива темељну антиевропску контрадикцију форми *босанског исламизма*, као регионалне компоненте глобалне исламске експанзије. Тако се Европа Европске уније која, иначе, не манифестује одвише свој у историјском и културном погледу коренито хришћански карактер, појављује као манипулативни чинилац у »босанском караказану«.

Европа Европске уније као да заборавља појаве као што су транснационални *network* милитантног ислама, исламска интернационала, исламски фундаментализам, исламски интегрizam, исламска револуција, исламски тероризам и позив нас свети рат *џихад*.⁵⁵ Све то указује на потребу поклањања далеко веће пажње земаља Запада немирном и ширећем исламском свету на Балкану у Европи. Тумач и посредни аутор идеје о »сукобу цивилизација« Семјуел Хантингтон указао је како је: »Прва половина 20. столећа била ера свјетских ратова, а друга половина ера хладног рата. У 21. столећу је започела ера муслиманских ратова... К тому долазе Чеченија, Азербејџан, Афганистан и Централна Азија, Кашмир, Филипини, Судан и, наравно, Блиски исток. То су све ратови

55 Елзесер Јирген, *Како је џихад стигао на Балкан. Свети ратници и тајне службе на Балкану*, посебно глава »Босна гате«, стр. 77-87, Јасен, Београд, 2006.

у којима се муслимани боре против немуслимана, као и међу собом.«⁵⁶

Толерантна и демократична европска компонента хришћанско/муслиманског саживота је, без сумње и зававања, свакако присутнија у Републици Српској и Херцег-Босни, него у делу Босне који припада Бошњацима. Па ипак, Европа Европске уније фаворизује управо неевропски концепт босанског ислама који оличава замисао пошто-пото јединствене Босне.

У основи таквог приступа је евроунионистичко и евроамеричко уверење да је на тлу Балкана и Европе могућ секуларизован, нефанатичан и Западу лојалан ислам, уклопљив у неолибералне пројекције успостављања пандемократије на Старом континенту. Када би тако нешто било могуће на »јединственом« босанском узорку, вероватно би било могуће и на Блиском истоку, у Африци и Азији. Уколико би успео мултирелигијски саживот у надзираној и управљаној босанској »заједници«, вероватно би слично моделовање успело и на другим подручјима у свету. Изнете претпоставке ипак имају битна ограничења која се не огледају толико у сентименталним и романтичним тежњама ка заштити европских муслимана, колико у далекосежним интересима и геополитичким калкулацијама.

Пре ће бити да се на географском простору БиХ већ дуже време врши епохална надокнада штета које се муслиманима немилице наносе на разним подручјима Блиског истока. Једноставније речено, оно што им се увелико одузима у нафтоносним областима од западног стратешког интереса, »враћа« им се на утешитељски али карикирани начин у Босни, на Балкану у Европи. Ова епохална замена, фукоовски речено, надзирања, кажњавања и награђивања није у сваком свом чину толико видљива, јер је у глобализацијским токовима заклоњена селективном реториком за муслимане и хришћане. Зато је многима остало несхватљиво како се уопште Европа Европске уније током сецесионих сукоба могла ставити на страну босанских Муслимана, а против Срба и, условно речено, Хрвата? Поклич да се Европа од Азије помоћу босанских

56 Хантингтон Семјуел, »Потенцијал за један прави *clash* постоји«, дневник *Данас*, стр. IX, 14-15. септембар 2002.

Муслимана брани на Дрини, своје интересно и мотивационо порекло има у глобалној игри која, у крајњој инстанци дискриминише и депривилегује муслимане на магистралним подручјима, а фаворизује их и »брине« о њима на стратешки и енергетски незанимљивој периферији.⁵⁷

Друга страна потамнеле славофобне босанске медаље је традиционално учитавање европских улога, симбола и савезништава, у коме се Хрвати католици појављују као стратешки партнери Запада; босански Муслимани/Бошњаци као језичак на осетљивој геополитичкој ваги; а Срби као непоуздани и неконтролисани православни чинилац, руски балкански резидуум, непоправљиви и отпаднички народ вазда наклоњен Русији.

18. Стратегија одолевања

Република Српска је већ низ година подвргнута захтевима за реунитаризовањем који долазе са бошњачке стране, од стране протекторатских органа и осталих заинтересованих и лобистичких међународних чинилаца. Када се боље сагледа савремена ситуација у којој се налази Република Српска, може се рећи да је она жилави државолики ентитет, на жалост, под непрекидним и све јачим политичким притисцима. Стога је, поред континуиране политичке акције у прилог опстанка Републике Српске, потребно обратити пажњу на сметње у њеном одржању и развоју. Тих сметњи има безброј, већина је изложена у тексту, али су по суду аутора, неке од њих упадљиве по својим негативним учинцима. Зато је зарад илустрације, као мање-више познате чињенице, потребно скицирати бар неколико кривотворина, симулација и симулакрума који се поводом Републике Српске непрекидно понављају у медијским и дипломатским процесима.

1) Како се лик сваког проблема конституише у медијима, тако се и Република Српска непрестално медијски проблематизује и сатанизује. У свету је изграђен негативан имиџ Републике Српске као »реметилачке творевине«, непријатне препреке у обнављају целовите Босне и Херцеговине. Изгра-

57 О томе: Трифковић Срђа, »Америка никада не преиспитује своје грешке. Став САД према Србима и судбини Републике Српске«, *Нови Репортер*. 28. октобар, 2005. Интернет адреса: www.novireporter.com

ђени медијски стереотип је једноставан; Босна је већ била јединствена и била би јединствена, само када не би било Републике Српске која омета босанску интеграцију у јединствену државу. Ништа погрешније од наведеног, јер је јединствена Босна постојала само у два периода: турском и федералном комунистичком, и то у окупационом и ауторитарном облику. Унитарна БиХ је одатле тек бошњачки тешко остварљиви политички циљ, једностран и делимични идеал, а не достигнута стварност коју медијски ваља забележити и потврдити.

2) У грађанском, етнонационалном и верском рату није било српске агресије и геноцида.⁵⁸ Срби у Босну и Херцеговину нису доспели неком скорашњом миграцијом, а поготову не у најновијем времену. Срби нису споља напали Босну већ, једноставно, једнодушном сопственом вољом, на самом почетку тројне поделе нису желели унутрашњи бошњачки мајорат и доминацију. Срби који су учествовали у босанском сукобу су на географском тлу Босне и Херцеговине имали свој стари завичај и отаџбину. Срби у БиХ нису, дакле, доспели с прека, са стране или из неке даљине, напротив, они су ту у Босни као народ и нација од вајкада, па тако у изнутра генерисаној ратној сецесији не могу бити третирани као агресори.

3) Муслимани то јест Бошњаци нису једине жртве босанског рата. Потребно је критички сагледати виктимизацију и симболизацију бошњачког страдања у свим аспектима.⁵⁹ Жртве су пале и у другим народима, невиних жртава има и међу Србима и Хрватима.⁶⁰ Привилеговати Бошњаке као једине жртве грађанског, етничког, верског и територијалног рата, уједно значи неморални чин дискриминације жртава ратних злочина које су Бошњаци учинили Србима и Хрвати-

58 Као пример потпуно супротног, идеологизованог и међу Бошњацима раширеног мишљења, може да се наведе чланак: Беш Рахел, »Није грађански рат него геноцид«, зборник Етничко чишћење – геноцид за 'Велику Србију', приредио Т. Zulch, *Вијеће конгреса бошњачких интелектуалаца*, Институт за истраживање злочина против човјечности и међународног права, Босански културни центар, Сарајево, 1996.

59 Међу Бошњацима је веома развијен виктимолошки поглед на сецесиони сукоб на простору некадашње БиХ. Пример размишљана у том правцу пружа: Салтага Фуад, *Да ли је геноцид судбина Бошњака?* САЛФ, Сарајево, 1996.

60 Иванишевић Миливоје, *Српска страдања у Босни и Херцеговини током рата 1992-1995. године*, стр. 405-417, Геноцид у 20. веку на просторима југословенских земаља, годишњак Музеја жртава геноцида – тематски број, Институт за новију историју Србије, Београд, 2005.

ма. Истицати само бошњачке ратне жртве и жртве утврђених ратних злочина значи, такође, previdети и заборавити стварну природу хаотичног тространог сукоба и сводити га само на једну и то бошњачку димензију. За Србе, а и за Хрвате, то био неподношљиви самозаборав и негација целокупне скорашње историје.

4) Република Српска није инцидентна, реметилачка, нити отпадничка и геноцидна држава. Република Српска је самосвесно, морално и политички утемељена творевина која својим постојањем ничим не оспорава право на ентитетски саживот са другима, али и живот других народа у њој. Настала у самоодбрани од агресивних тежњи доминације Република Српска је била и остала израз колективне и демократски изражене воље српског народа да обезбеди своје егзистенцијалне интересе политичком конституцијом у простору и времену. Штавише, за настанак Републике Српске повезане су многе жртве које је поднео српски народ у патриотским напорима заштите свог завичаја и отаџбине. Одатле, постојање Републике Српске изазива понос и пијетет према свима који су дали допринос њеном стварању и одбрани.

5) БиХ није есенцијална држава, нити грађанска држава по себи и за себе,⁶¹ него реална конфедерација у оном облику и интензитету који желе и остварују конститутивни ентитети, и са којим се представници ентитета сагласе. Централни органи БиХ не би смели да оперишу са фикцијом изворног и апсолутног суверенитета и територијалног интегритета, јер ни у једном часу нису добили нити легитимисали капацитет унитарне, већ само заједничке међуентитетске државе. БиХ је *односна двострана држава* која тешко да може да постоји изван политичке воље ентитета. Конфедерални суверенитет се разликује од унитарног, па је потребно уважити базичну ентитетску сувереност, на основу које се гради релативна сувереност конфедералне композитне босанске државе. Уједно, композитни карактер дводелног територијалног устројства и

61 Фиктивно целовита БиХ, свакако није узорна грађанска држава, нити је то њен муслиманско/бошњачки део. Принципу грађанства је супротан исламски фундаментализам који је био генеративни принцип муслиманског сецесионизма а потом и интегризма на истој основи. Отуда је тешко прихватити тобожњу грађанску узорност бошњаштва наспрам "неграђанске" националне тј. српске конституције ентитета Републике Српске. О томе са бошњачке тачке гледишта, видети: Згодић Есад, *Грађанска Босна*, Ритам, Тузла, 1996.

двоструког суверенитета не даје могућност ниједном од два ентитета привилегованог представљања и надентитетског суверенизовања.

6) Реунитаризација БиХ је немогућа јер је утврђена и разграничена ентитетска подела иреверзибилна. Унитаризовање БиХ је утопичан процес сасвим супротан, не само резултатима поделе током ратне сецесије, него и кључним одредбама постсецесионог дејтонског мировног аранжмана. Бошњачке тежње ка унитаризацији БиХ не заснивају се на демократској вољи израженој у базичним ентитетима, него на ауторитарним поривима у којима пресудном постаје политичка воља само једне стране која се, узгред речено, изражава кроз недовољну нумеричку већину. Игнорисање воље српског ентитета и хрватске стране у деентитезованој Херцег-Босни, указује на одсуство демократије и покушаје ауторитарног наметања модела принудне заједнице у којој би постојале политички суперирона и инфериорна страна. Зато су тежње ка унитаризацији БиХ, уперене директно против постојања ентитета са чиме се, дабоме, Република Српска не може сагласити.

7) И поред подршке коју Бошњацима пружају њихови европски пријатељи из Брисела и евроамерички лобији, још увек није отклоњена темељна контрадикција неускладивости тзв. европског ислама са матрицом основних европских цивилизацијских и културних вредности. Тешко је замислити како би путем унитарне бошњачке, то јест муслиманске Босне биле представљане и оствариване европске вредности, нарочито у оном делу у коме су интегристичке, фундаменталистичке и исламистичке тежње неспојиве са европским демократским секуларним моделом толеранције и коегзистенције. Отуда је разложније и мудрије локалну европску оријентацију подржавати у ентитетима, у мери у којој она у стилу и вредностима живота одиста постоји. Српска европеичност и склоност ка европским и евроатлантским интеграцијама није неизражена, она постоји и осећа се, стога није потребна бошњизација, тачније речено боснизација као предрадња европске интеграције ентитета тј. Републике Српске. Републици Српској није, наиме, потребна Босна нити бошњачко посредовање у испољавању и пласирању свог несумњиво европског карактера и тежњи. На тој основи је још мање уверљива опо-

зиција тобоже проевропске бошњачке Босне и наводно антиевропске Републике Српске. По свему судећи и отворено говорећи, Република Српска је по свим својствима далеко ближа Европи и европскија него дубоко оријентализовани делови другог то јест босанског ентитета. Зато је илузорно проевропску оријентацију везивати само за бошњачку и оријенталну димензију БиХ.

8) Република Српска је животна и историјска потреба оног дела српског народа који аутохтоно обитава на њеној ентитетској територији. Очување Републике Српске је свесрпски приоритет. Потребно је развити и продубити путеве међусрпске саосећајности и солидарности на свим државним просторима на којима живи српски народ у балканском региону. Отуда је очекивано помислити да се косметски проблем који у овом часу опхрвава Републику Србију, са подједнаком осетљивошћу и узајамним разумевањем доживљава и у Републици Српској и Црној Гори. Као што, рецимо, немирење и противљење Републике Српске са бошњачким тежњама ка унитаризацији и деентитетизовању БиХ, наилазе на разумевање и подршку у Републици Србији и Црној Гори. Та врста националне узајмности и солидарности је колико очекивана толико и разумљива, па су стога неумесне примедбе које долазе са бошњачке стране, да српска узајамност и солидарност представљају мешање у унутрашње ствари БиХ.

9) Успостављање специјалних паралелних веза Републике Српске са Републиком Србијом је међународноправна могућност утврђена у Дејтону и Паризу коју ваља користити и продубљавати, нарочито на плану геоекономије, комплементарних привреда, јаких трговинских односа и приоритетног развоја заједничког дринског региона. Специјалне паралелне везе између два дела истог народа у Републици Српској и Републици Србији требало би да представљају регионални образац сарадње и разумевања. Потребно је знати да се специјалним паралелним везама, које остварује Република Српска, као један од БиХ ентитета, истовремено утиру и путеви боље сарадње бошњачког дела БиХ конфедерације са Републиком Србијом. Једноставније речено, Република Српска је аутентични медијатор перспективно добрих односа БиХ конфедерације са Републиком Србијом. У том смислу, непотребни су, а можда и узалудни покушаји да се у спољним српско/

босанским односима мимоиђе Република Српска. Односи између БиХ и Републике Србије могу бити само онолико добри колико су добри међусобни односи између ентитета у БиХ.

10) У свакој евентуалној по Србе негативној промени геополитичке слике региона, постаје могућ и легитиман симетричан одговор – референдум Републике Српске о издавању Републике Српске из састава БиХ и обједињавању са Србијом!

11) Неопходно обновити и оснажити јединствену српску перспективу регионалног простора на коме постоје три српске државе под различитим именима и у различитим државноправним статусима. Европа Европске уније тзв. Западни Балкан ионако проматра као предкандидатски мезо-регион, па се одатле и српски народ и српске државе на поменутом простору испољавају као прворазредне регионалне чињенице. Републику Српску је потребно сагледавати еволутивно и холистички, не само у контексту дводелне, односно троделне БиХ конфедерације, него и у контексту западнобалканског тројног сапостојања Републике Србије, Црне Горе и Републике Српске. Уколико се концепт Европе региона тестира првенствено на Балкану, онда је упутно уочити све могућности међусобног регионалног повезивања три постјугословенске српске републике - Српске, Србије и Црне Горе - тим више што су оне међусобно, демографски и територијално, наслоњене и прожете. Будућност ће, надамо се, показати да ће управо та демографска (национална) и територијална разгранична чињеница однети превагу у локалним и регионалним интеграционим процесима.

12) Европа Европске Уније се шири на југоисточно полуострво - Балкан. Процес евроунионистичке експанзије на полуострво се не успорава нити оспорава. Посвуда је раширена прегрејана еврожудња. Неопходно је, међутим, превладати наивно и лакоумно еврофорично становиште - које се намеће са стране а некритички усваја изнутра - да је било који порив, начин, ниво и облик међусрпске интеграције по свом смислу и намерама антиевропски и еврофобичан. Зашто би Срби диљем западнобалканског простора могли и требали да се уједине са свима другима, само не међусобно?! Зашто се тамо где су већ обједињени и уједињени, насилно растављају и разједињују? Зашто се не уважава природни редослед првен-

ствених српских и потоњих европских интеграција? Са ким би све српски народ требало да се уједини да би међусобно остао трајно раздвојен и разједињен? Шта је неопходније и прече: европска интеграција, или превладавање стања националне разједињености кроз међусобну сарадњу и живот?

Међусобна српска интеграција је могућа, добра и перспективна! Потребни су упорност, самоувереност и самопоуздање и Република Српска ће одолети свим искушењима!

Milos Knezevic

RESISTANCE OF REPUBLIKA SRPSKA

- A disorder in the flow of Serbian and European integrations –

Summary

At the beginning author points out the reasons to estimate why the Serbian and Bosnian issues have stayed important until the present times. He found out some of these reasons in the patterns of contacts, frictions and clash of civilizations which had been shaped by Jovan Cvijic and Samuel Huntington. In the beginning of the interpretation, the author pointed out that each state of integration is being preceded by a certain state of disintegration. Therefore in a couple of chapters the author presented history of Bosnia and Herzegovina, in particular a non-historical and decaying picture of the roles of the rescuers and the rescued ones, which has been created in the form of stereotype in South Slavic relations. Then he presented a part on geopolitical integrations on territory levels in European continent, and transformation of Euro-East into New Europe, which should also consist of the states of so-called Western Balkan. General framework of further consideration is Yugoslav momentum in Bosnian divisions, within which there are evident: the aporias of Bosnia-Herzegovina's being; ideology of Bosnian state sovereignty and; fictive foundation of autonomous Bosnian people. Then the destiny of Serbian people and territory is presented, as well as the establishment of atypical Serbian/Montenegrin (con)federation and Bosnian (con)federation. After that, the author presented derogation of post-Yugoslav Serbian creations. Finally, the author pointed out permanent triple defect of inter-Bosnian consensus and secessionist and post-secessionist Christianization, and in the con-

clusion he underlined basic motives for the need of resistances of Republika Srpska to the pressures of unitarization in modern times.

Key Words: Republika Srpska, special parallel lines, Republic of Serbia, Bosnia and Herzegovina, European Union, Euro-integrations, Dayton Agreement